

HELSINGIN YLIOPISTON

ARVIOINTIHANKKEITA

9 | 2002

Ossi Tuomi & Päivi Pakkanen

*Koulutuksen ja tutkintojen laatu
Helsingin yliopistossa*

Kansainvälisen arvioinnin loppuraportti

Ossi Tuomi & Päivi Pakkanen

Koulutuksen ja tutkintojen laatu Helsingin yliopistossa

Kansainvälisen arvioinnin loppuraportti

Esipuhe

Yliopiston ensimmäinen perustehtävä on tutkimus. Toinen on siihen perustuva ylin opetus. Tutkimus arvioitiin Helsingin yliopistossa vuonna 1999. Vuosina 2001-2 oli vuorossa opetuksen arviointi. Kun vuonna 2000 arviointiprojektia alettiin valmistella, kyseltiin yliopistoyhteisössä yleisesti, voidaanko opetusta arvioida, minkälainen arviointi on tarkoitus toteuttaa ja millä metodeilla opetusta on mahdollista arvioida. Avoimia kysymyksiä oli enemmän kuin vastauksia. Jonkin verran oli periaatteellista vastustusta. Arveltiin, että arviointi tulee niin kalliiksi eikä siitä ei ole vastaavaa hyötyä. Parempi olisi käyttää rahat ja arviointiin kuluva työaika opetuksen kehittämiseen. Yliopiston tiedekuntien johto ja opetuksen kehittäjät, sen korkein päättävä elin, konsistori, sekä rehtoraatti kannattivat vakaasti arvioinnin suorittamista. Opetuksen kehittämisestä ja laadun parantamisesta haluttiin huolehtia yhtä lailla kuin tutkimuksestakin. Arvioinnin nähtiin olevan oiva keino opetuksen kehittämiseksi ja opetuksen statuksen nostamiseksi. Arviointi päätettiin suorittaa strategiakaudella 2001–2003.

Tutkimuksen arvioinnissa tiedekunnille tai tieteenalaryhmille annettiin laatuarvosana. Näin tutkimuksen laatu vaikuttaa rahanjakomallin kautta siihen, kuinka paljon tiedekunnalle osoitetaan rahaa tutkimuksen perusteella Helsingin yliopiston sisäisessä rahanjaossa. Opetuksen arvioinnissa valittiin tietoisesti toinen linja. Se ei vaikuttaisi pysyvästi rahanjakomalliin, mutta otettaisiin huomioon tuloksellisuusrahojen jaossa. Lisäksi arvioinnissa esitettyjen suositusten mukaisille opetuksen kehittämishankkeille varattaisiin hankerahaa budjettikaudella 2004–2006. Näillä porkkanoilla arviointi toteutettiin.

Oli valittavana kolme erilaista tapaa suorittaa arviointi. Akkreditointi-tyyppistä arviointia ei haluttu, koska silloin olisi keskitytty selvittämään, onko Helsingin yliopiston eri oppiaineissa annettu opetus ylipäänsä yliopistotasoisista. Sen verran itseluottamusta Helsingin yliopiston opetuksesta vastaavilla tahoilla oli, että tämän riman yli uskoimme kaikkien oppiaineiden ponnistavan. Arvioinnille asetettiin kunnianhimoisempi tavoite. Toinen mahdollisuus oli ns. *audit*-tyyppinen arviointi. Siinä olisi keskitytty opetuksen institutionaaliseen puoleen, ennen kaikkea laadunvarmistuksen arvioimiseen. Jos olisimme tyytyneet tähän, yksi kolmen neljän hengen tiimi olisi voinut arvioida koko yliopiston. Arvioinnilta haluttiin enemmän. Sen tuli arvioida opetuksen ja tutkintojen tasoa verrattuna eurooppalaiseen standardiin, tutkintojen vaativuutta ja niiden sisällöllistä rakennetta, koulutuksen laadukkuutta ja ajan tasalla pysymistä. Mukaan otettiin kuitenkin jonkin verran myös *audit*-tyyppisen arvioinnin aineksia.

Tällainen kansainvälinen arviointi täytyi toteuttaa koulutusaloittain tai oppiaineryhmittein. Samalla määriteltiin, ettei ole kyse vain ahtaassa mielessä opetuksen arvioinnista, vaan koulutuksen ja tutkintojen arvioinnista. Lopulta tarvittiin viisitoista eri paneelia ja 77 paneelin jäsentä. Kussakin paneelissa oli arvioitavien tieteenalojen edustajia, yliopistopedagogian asiantuntijoita ja aina vähintään yksi suomalainen, mahdollisimman jääviton tieteenalan edustaja, jonka tehtävä oli välittää oikeaa tietoa suomalaisesta yliopistokulttuurista muille paneelin jäsenille. Informaatiota Helsingin yliopistosta ja sen tutkintorakenteista sisälsi myös arviointia varten toimitettu kirjanen *Education and Degree System of the University of Helsinki*.

Arviointi käynnistyi itsearvioinneilla. Itsearviointien ohjeistuksessa käytettiin soveltuvin osin hyväksi korkeakoulujen arviointineuvoston ohjeistoa, jonka se on laatinut korkeatasoisen koulutuksen huippuyksikköjen valintaa varten. Itsearvioinneissa pyydettiin hyödyntämään Helsingin yliopiston ja sen tiedekuntien ja laitosten opetuksen kehittämisen

Sisälllys

1. Tavoitteet ja arvioinnin suunnittelu	7
1.1. Hankkeen alku	7
1.2. Arvioinnin tavoite ja seuraukset	8
1.3. Arvioinnin kriteerit ja prosessin vaiheet	9
1.4. Koulutusajajako	10
1.5. Arviointitoimisto ja koordinaattorit	11
2. Itsearviointi	12
2.1. Ohjeet	12
2.2. Toteutus	12
2.3. Opiskelijoiden lausunnot	14
3. Paneelivierailut	14
4. Tiedonkulku, keskustelut ja tulosten analysointi	16
4.1. Tiedotus ja tilaisuudet	16
4.2. Alakohtaiset raportit	16
5. Arvioinnin tulokset	17
5.1. Vahvuudet	17
5.2. Kehittämisaalueet	20
5.2.1 Opetustoiminnan johtaminen ja laadunvarmistus	20
5.2.2 Opetussuunnitelmatyö: opetuksen tietoisempaan suunnitteluun ...	22
5.2.3 Henkilöstön osaaminen ja jaksaminen	25
5.2.4 Opiskelijakeskeisyys	27
5.3. Yhteenveto panelistien palautteesta	29
5.3.1 Vahvuudet	29
5.3.2 Kehittämisaalueet	29
6. Laadunvarmistus ja arviointi Helsingin yliopistossa	30
6.1. Arvioinnin tavoitteiden toteutuminen	30
6.2. Arvioinnin kehittäminen	31
Kirjallisuus	32
Litteet	33
1. Itsearvioinnin käsikirja	34
2. Arviointipaneelien kokoonpanot ja vierailujen aikataulut	45
3. Guidelines for writing the final panel reports	48

1. Tavoitteet ja arvioinnin suunnittelu

1.1. Hankkeen alku

Helsingin yliopisto päätti osana vuosien 2001–2003 strategiaansa toteuttaa kansainvälisen koulutuksen ja tutkintojen arvioinnin vuosina 2001–2002. Arvioitavana olivat sekä perustutkinto- että jatkotutkintokoulutus. Yliopiston tiedekunnissa ja laitoksilla on toteutettu 1990-luvulla useita erilaajuisia koulutuksen ja opetuksen arviointihankkeita (Hyvärinen, Hämäläinen & Pakkanen 1996). Myös erilaisia jatkuvan arvioinnin ja palautteen keruun menetelmiä on käytössä. Sen sijaan koko yliopiston koulutusta ei ole arvioitu yhtenäisesti aiemmin. Arviointiosaamisen vahvistaminen sekä arviointikulttuurin kehittäminen ovat keskeisiä yliopiston kehittämisalueita 2000-luvun alussa.

Päätös arvioinnista ei sisältänyt vielä kannanottoa siihen, miten arviointi toteutetaan tai mitkä olisivat hankkeen keskeiset tavoitteet. Näitä kysymyksiä haluttiin pohtia mahdollisimman laajassa ja asiantuntevassa kokoonpanossa. Yliopiston opintoasiaintoimikunta järjesti tammikuussa 2000 koulutuksen ja tutkintojen laadunarvioinnin teemapäivän. Siihen osallistui lähes sata opetuksen ja arvioinnin avainhenkilöä kaikista tiedekunnista ja ylioppilaskunnasta. Tilaisuudessa keskusteltiin erilaisista tavoista toteuttaa arviointi ja työstettiin arvioinnin tavoitteita.

Rehtori Kari Raivio määritteli arviointihankkeen taustalla olevat tekijät:

- 1) Kansainvälistyvillä koulutusmarkkinoilla tullaan joka tapauksessa tulevaisuudessa vertailemaan yliopistoja keskenään. On hyvä tietää, mihin yliopistomme sijoittuu sekä olla aloitteellinen arvioinnissa ja arviointikriteereiden määrittelyssä.
- 2) Tutkintotavoitteita halutaan Suomessa nostaa, vaikka resurssit eivät ole vastavasti lisääntymässä. Koulutuksen tason lasku on uhka, jota ei voida tässä tilanteessa kieltää. On oltava entistä parempia keinoja laadun varmistukseen ja sen arviointiin.
- 3) Yliopiston tutkimuksen arviointi vuonna 1999 oli hyödyllinen kokemus. Yliopisto haluaa panostaa vastaavalla tavalla toisen perustehtävänsä, opetuksen, laatuun ja kehittämiseen.

Yliopistossa käydyt keskustelut osoittivat, että arvioinnin seuraukset oli tehtävä selviksi etukäteen. Keskusteluissa korostettiin, että arviointi ei saanut olla osa perusrahoituksen jaon mekanismeja, vaan laadukkaaseen työhön on kannustettava jollain muulla tavalla.

Rehtori asetti 9.8.2000 arviointihankkeelle suunnitteluryhmän, jonka jäsenet edustivat yliopiston omasta piiristä löytyvää arviointiosaamista ja -kokemusta. Suunnitteluryhmä jatkoi hieman täydennettynä vuoden 2001 alusta hankkeen ohjausryhmänä. Opiskelijajäsenet valitsi ylioppilaskunta.

Ohjausryhmä

vararehtori Raija Sollamo (pj)

professori Kielo Haahtela

professori Jarkko Hautamäki

professori Jari Niemelä

professori Mirja Saari

utkijalehtori Kirsti Lonka

yliassistentti Arja Pennanen

opiskelija Ari Lukkarinen

opiskelija Esa Perkiö

projektipäällikkö Päivi Pakkanen (siht.)

asiantuntijajäsenet: pääsihteeri Kauko Hämäläinen korkeakoulujen arviointineuvostosta sekä arvioinnin asiantuntija Ossi Tuomi ja projektisuunnittelija Bettina Lindfors arviointitoimistosta

Suunnitteluryhmän työn tueksi järjestettiin 8.11.2000 yhteistyössä tiedekuntien pedagogisten asiantuntijoiden kanssa kansainvälinen työpaja koulutuksen arvioinnista. Sen vetäjänä toimi professori George Brown Nottinghamin yliopistosta. 19 osallistujaa perehtyi opetuksen ja arvioinnin laatuksymyksiin sekä koulutusohjelmien arviointiin tapausesimerkkien avulla.

Avoimeen tiedotus- ja keskustelutilaisuuteen 1.2.2001 oli kutsuttu kaikki arviointihankkeesta kiinnostuneet opettajat, opiskelijat ja muu henkilökunta. Vararehtori Raija Sollamo kertoi hankkeen taustasta sekä ajankohtaisista asioista kuten koulutusala-ajottelusta. Lisäksi professori Matti Parjanen kertoi Tampereen yliopiston kokemuksia opetuksen arviointihankkeista vuosina 1995 ja 1999.

1.2. Arvioinnin tavoite ja seuraukset

Konsistorin päätöksen (28.2.2001) mukaisesti arviointihankkeen tavoitteena oli

- arvioida ja arvioinnin perusteella kehittää opetusta ja opintoja
- tarjota laitoksille ja tiedekunnille mahdollisuus saada kansainvälistä palautetta opetuksestaan
- parantaa tutkintojen laatua
- selvittää, miten koulutukselle ja tutkinnoille asetetut tavoitteet toteutuvat
- kehittää arviointijärjestelmiä ja -kulttuuria laitoksilla ja tiedekunnissa.

Arvioinnin seurauksena

- hyödynnetään saatua palautetta laadittaessa seuraavia opetuksen ja opintojen kehittämissuunnitelmia laitoksilla, tiedekunnissa ja koko yliopiston tasolla
- parhaiten menestyneitä koulutusaloja palkitaan kertaluontoisella tai määräaikaikaisella tuloksellisuusrahalla vuonna 2003 tai suunnittelukaudella 2004–2006
- löytyneiden kehittämiskohteiden tai puutteiden pohjalta suunniteltuja hankkeita tuetaan hankerahoituksella suunnittelukaudella 2004–2006.

Arvioinnin tavoitteena oli tutkintojen ja opetuksen kehittäminen sekä tutkintojen laadun varmistaminen ja vertaaminen eurooppalaisen koulutuksen tasoon. Katsottiin, että hyvä arviointi on jo itsessään kehittävä prosessi ja oppimistilanne. Hankkeen seurauksena arviointiosaamisen haluttiin lisääntyvän yliopistossa ja saatujen kokemusten toivottiin hyödyttävän ja kehittävän jo olemassa olevia arviointikäytäntöjä. Onnistuneen arviointihankkeen uskottiin lisäävän opetuksen arvostusta yliopistoyhteisössä.

Koulutuksen arviointia ei haluttu kytkeä perusrahoituksen jakoon. Tavoitteena ei ollut tuottaa numeerisia tuloksia, joita voitaisiin käyttää rahanjakomalleissa. Koulutuksen arvioinnin tavoite oli toisenlainen kuin vuonna 1999 tehdyn Helsingin yliopiston tutkimuksen arvioinnin, jossa etsittiin numeerista tietoa laadusta asteikolla 1–7 nimenomaan perusrahoituksen jakoa varten. Koulutuksen ja tutkintojen arvioinnissa valittiin tavoitteeksi kehittämistyöhön kannustaminen, jolloin suora kytkentä perusrahoitukseen olisi voinut vähentää halukkuutta rehelliseen ja itsekriittiseen arviointiin. Kehittämishaasteiden toteuttamiseen ja puutteiden korjaamiseen haluttiin varata hankerahaa ja suunnata muitakin resursseja (esim. konsistorin poolin yliopistopedagogiset lehtorin virat). Lisäksi laadukkaita koulutusaloja suunniteltiin palkittavan kertaluontoisesti tai määräaikaisesti tuloksellisuusrahan jaossa.

Myös arvioinnin tulosten julkisuudesta päätettiin konsistorissa. Koulutusalaryhmien itsearviointiraportit olivat julkisia, vaikka arviointitoimisto ei niitä erikseen julkistanut. Useat itsearviointiraportit ovat olleet luettavissa tiedekuntien kotisivuilla. Arviointipaneelien loppulausunnot julkaistaan arviointiprojektin kotisivuilla sekä painetuissa alakohtaisissa loppuraporteissa.

1.3. Arvioinnin kriteerit ja prosessin vaiheet

Arviointia suunnitteleva ryhmä valitsi itsearvioinnin lähtökohdaksi korkeakoulujen arviointineuvoston käyttämät laadukkaan koulutuksen yksiköiden valintakriteerit. Niitä täydennettiin ja muokattiin tätä arviointia varten. Arviointineuvoston toiminnan tavoitteena on koulutuksen korkea laatu ja opetuksen kehittäminen, joten tavoitteet ovat samat kuin yliopiston arvioinnissa. Neuvoston arviointiperusteissa korostetaan konkreettisia näyttöjä ja jo toteutettuja toimenpiteitä. Kehittämissuunnitelmat eivät riitä. Neuvosto pyytää kuvaamaan ja arvioimaan neljää koulutuksen osa-alueita, joita voi painottaa ehdotuksissa eri tavoin. Ne ovat:

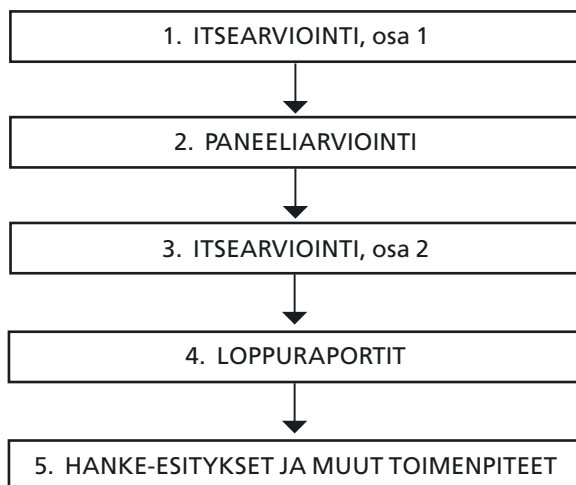
- 1) koulutuksen suunnittelu, tavoitteet ja sisällöt
- 2) koulutuksen toteutus
- 3) koulutuksen arviointi ja kehittäminen
- 4) koulutuksen tulevaisuudennäkymät ja kehittämissuunnitelmat.

Helsingin yliopiston opetuksen ja opintojen kehittämisohjelmaan on kirjattu yleiset ja kaikille yhteiset tavoitteet yliopistosta valmistuvien tutkinnoille. Lisäksi kussakin tiedekunnassa ja useilla laitoksilla on omia tarkennettuja tavoitteita. Arvioinnin kohteena olivat sekä tavoitteet että niiden toteutuminen.

Korkealaatuista koulutusta voidaan järjestää monin eri tavoin. Tämän vuoksi on tärkeää, että arvioinnissa esitellään koulutuksen antamat ydinvalmiudet ja se, kuinka

opiskeluprosessissa pyritään tukemaan tällaisen osaamisen kehittymistä. Tarkoitus oli löytää arvioinnin kohteeksi myös niitä tekijöitä ja prosesseja, joilla laadua tuetaan silloinkin, kun opiskelija-ainesta ei voida kovin tiukalla seulalla valita. Opiskelijoiden lukiassa saama pohjakoulutus tukee hyvin eri tavoilla eri alojen opintojen käynnistymistä yliopistossa. Lähtötason vaihtelut on yhä useammin ja painokkaammin otettava huomioon opetuksen ja ohjauksen suunnittelussa. Arvioinnin ydinkysymyksiä onkin: mikä on hyvää opetusta tällä hetkellä, juuri näille opiskelijoille ja tässä yhteiskunnassa?

Arviointityö laitoksilla ja tiedekunnissa käynnistyi keväällä 2001 ja eteni viiden vaiheen kautta (kuvio 1). Itsearvioinnin kaikki aloittivat suunnilleen samaan aikaan, mutta paneelivierailut porrastuivat kuuden kuukauden ajalle lukuvuonna 2001–2002.

KUVIO 1. Arviointihankkeen vaiheet.

1.4. Koulutuslajako

Helsingin yliopiston koulutustarjonta on hyvin laaja, joten arviointia ei voitu toteuttaa pääaine- tai koulutusohjelmakohtaisena. Eri pääaineita ja koulutusohjelmia on yhteensä yli sata. Yliopistossa voi suorittaa 12 erinimistä ylempää perustutkintoa. Koulutuslajajaottelun lähtökohtana oli tutkimuksen arvioinnissa käytetty tieteenalajako, vaikka se ei aivan sellaisenaan soveltunut koulutuksen arviointiin, sekä yliopistossa suoritettavat tutkinnot, joiden taustalla ovat tutkintoasetukset. Lähes kaikki koulutuslaryhmit ovat hyvin monitieteisiä. Tutkinto-opetusta antavat erillislaitokset olivat myös mukana arvioinnissa.

Seitsemän koulutuslaryhmistä vastaa yhtä kokonaista tiedekuntaa. Kaksi suurinta tiedekuntaa jakautuvat kolmeen koulutuslaryhmään. Neljässä tiedekunnassa on tiedekuntatasolla koordinoitu koulutus, jolloin opiskelijat useimmiten sekä aloittavat opintonsa että etenevät niissä yhtenäisenä ryhmänä. Muissa tiedekunnissa tutkinto rakentuu enemmän erillisten pääaineiden tai koulutusohjelmien varaan, ja pääaineen lisäksi sivuainevalinnat ovat hyvin vapaita.

Koulutuslaryhmien lisäksi päätettiin arvioida joitain koko yliopistoa koskevia aiheita tai koulutuksen osa-alueita. Tällaisia eri tavoin yhteistyössä toteutettavia kokonaisuuksia ovat kaikkiin tutkintoihin sisältyvät kieli- ja kommunikaatio-opinnot sekä aineenopettajakoulutus. Lisäksi haluttiin tarkastella opetuksen ja opiskelun tukipalveluiden tilannetta sen perusteella, mitä kunkin koulutuslaryhmän osalta nousee esiin.

Koulutusalat

1. Teologia
2. Oikeustiede
3. Lääketiede ja hammaslääketiede
4. Eläinlääketiede
5. Matematiikka, fysikaaliset tieteet, kemia ja tietojenkäsittelytiede
6. Biotieteet, geologia, maantiede ja ympäristöekologia
7. Farmasia
8. Maatalous- ja metsätieteet
9. Yhteiskuntatieteet
10. Filosofia, historia, kulttuurien ja taiteiden tutkimus sekä aluetieteet
11. Kielitieteet
12. Logopedia, psykologia ja kognitiotiede
13. Opettajankoulutus ja kasvatustieteet
14. Aineenopettajakoulutus
15. Kieli- ja kommunikaatio-opinnot

1.5. Arviointitoimisto ja koordinaattorit

Arviointihankkeen etenemisestä huolehti kolmihenkkinen arviointitiimi, joka vastasi keskitetystä aineiston keruusta ja tuottamisesta sekä kielentarkistuksesta tai käännöstyöstä, tiedekuntien itsearviointien ohjeista ja muusta tuesta, arviointipaneelien ja -vierailujen organisoinnista, tulosten kokoamisesta ja analysoinnista sekä tiedotuksesta. Tiimi työskenteli hallintoviraston opintojen kehittämissyksikössä, mihin hanke ja arviointitoimisto sijoitettiin. Hanke rahoitettiin yliopiston omin varoin. Hankerahoituksen lisäksi arviointia tehtiin osana virkatehtäviä eri puolilla yliopistoa.

Kullekin koulutuslaryhmälle valittiin arvioinnin koordinaattori, joista osa työskenteli päätoimisena, osa muun toimen ohella. Koordinaattori toimi yhdyshenkilönä suhteessa sekä kunkin koulutuslaryhmän piirissä oleviin laitoksiin, oppiaineisiin ja opiskelijoihin että arviointitoimistoon. Tiedekunnissa on erilaisia opetuksen kehittämistä suunnitteluryhmiä, jotka myös olivat avainryhmiä arviointia organisoitaessa.

Ylioppilaskunta on ollut koko hankkeen aikana aktiivisesti mukana kannustamassa opiskelijoita palautteenantoon ja keskusteluihin. Se tarjosi mm. kaikkien alojen opiskelijaryhmille vuorollaan valmennusta, kun opiskelijat valmistautuivat paneelivierailun haastattelutilaisuuksiin.

Yliopiston opintoasiaintoimikunta seurasi hankkeen etenemistä ja käsitteli laajimmat asiat päätöksentekoa varten. Jatkossa toimikunta on erityisesti vastuussa arvioinnin seurauksena tehtävien toimien toteuttamisesta.

2. Itsearviointi

2.1. Ohjeet

Arvioinnin suunnitteluryhmä laati ohjeet koulutusalojen itsearviointia varten (Liite 1. Itsearvioinnin käsikirja). Koska arvioinnin tavoitteena oli opetuksen, opiskelun ja tutkintojen kehittäminen, arvioitavia teemoja kehoitettiin painottamaan sen mukaan, mikä kullakin alalla olisi tarkoituksenmukaista tai merkityksellistä oman alan kehittämisen kannalta. Tavoitteena oli kuvata mahdollisimman avoimesti ja totuudenmukaisesti opetuksen ja opiskelun vahvuuksia ja ongelmia. Vain rehellisen itsearviointiosuuden perusteella voisi paneeliarviointi tuottaa hyödyllistä palautetta.

Eri alojen avainhenkilöiden kanssa käydyissä keskusteluissa varmistui, että ohjeissa on erityisesti rohkaistava avoimeen ja kehittävään arviointiin. Aiempi tutkimuksen arviointi, jossa oli valittu toisentyypinen, numeerinen arviointimenettely, oli vielä hyvin akateemisen yhteisön mielessä. Oli tarpeellista korostaa arviointimenettelyn eroa ja rakentaa luottamusta siihen, että etukäteen sovittuja seurauspäätöksiä noudatetaan. Tästä syystä seurauksista päätettiin samalla kun arvioinnin muistakin linjauksista, aivan hankkeen alussa.

2.2. Toteutus

Arvioinnin toteutusta varten kutakin koulutuslaryhmää pyydettiin kokoamaan ryhmä, jossa oli mukana opettajia, useita opiskelijoita ja tarvittaessa muuta henkilökuntaa. Joissain tiedekunnissa oli jo olemassa sopiva ryhmä, jolle tehtävä voitiin antaa. Eri opiskelijaryhmien, myös jatko-opiskelijoiden ja ulkomaalaisten opiskelijoiden, mukanaolosta arvioinnin kaikissa vaiheissa kehoitettiin erityisesti huolehtimaan.

Itsearvioinnin lopputuloksena koottiin 15 alakohtaista itsearviointiraporttia, joiden laajuus oli rajattu tiettyihin sivumääriin (20–30 sivua ja liitteet). Itsearviointiraporttien tuli sisältää seuraavat ainekset:

- 1) itsearvioinnin käsikirjassa mainittujen aiheiden kuvaus ja analyysi, joissa painotetaan alan koulutuksen kannalta tärkeitä ja haasteellisia kysymyksiä
- 2) edellisen perusteella ajankohtaisten teemojen tai erityishaasteiden esittely
- 3) kuvaus siitä, miten raportti on syntynyt sekä siitä, ketkä olivat mukana itsearvioinnissa
- 4) sivun tiivistelmä alan vahvuuksista, kehittämishaasteista, uhista ja mahdollisuuksista.

Lisäksi pyydettiin toimittamaan liitteinä opiskelijajärjestöjen erillinen lausunto opetuksen ja opiskelun tilanteesta alalla sekä luettelo opinnäytetöistä (gradut ja väitöskirjat), joihin voi tutustua englanniksi, ruotsiksi tai jollakin muulla paneelin hallitsemalla kielellä.

Kansainvälisen paneelin vierailua varten itsearviointiaineisto oli tuotettava englanninkielisenä. Osa itsearvioinneista kirjoitettiin jo suoraan englanniksi, osa suomeksi tai ruotsiksi. Itsearviointimateriaalien kääntäminen ja kielentarkistus oli vaativa tehtävä, sillä aineistoa oli runsaasti. Lisäksi käsitteistön tarkistus vei oman aikansa.

Toinen erityistä huomiota vaatinut kohta oli tilastotiedon kerääminen. Alkuperäisistä tavoitteista oli tingittävä, koska arvioinnin ajankohta osoittautui ongelmalliseksi. Helsingin yliopisto oli vasta hiljattain saanut käyttöönsä uuden opintohallintojärjestelmän, OODI:n, mistä syystä systemaattista ja luotettavaa tiedontuotantoa ei vielä ollut käytettävissä riittävästi. Tilastotiedot jäivät monella alalla puutteellisiksi.

Taustatiedostoksi koulutuksen rakenteista arviointitoimisto toimitti ja julkaisi kirjan *Education and Degree System of the University of Helsinki* (Lindfors 2001).

Aineenopettajakoulutusta arvioitiin sekä kunkin aineenopettajakoulutusta antavan alan yhteydessä että omana ryhmänään. Koulutusalaryhmien omissa itsearvioinneissa aineenopettajakoulutusta käsiteltiin jonkin verran, vaikka suurin osa, erityisesti yhteistyökysymykset, siirrettiin yhteiseen aineenopettajakoulutuksen itsearviointiin. Aineenopettajakoulutuksen arviointi tehtiin viimeisenä, joten siinä voitiin hyödyntää aineksia eri yhteistyötahojen arviointityöstä. Yliopiston aineenopettajakoulutuksen neuvottelukunta toimi tärkeänä yhteistyöfoorumina arviointia tehtäessä. Neuvottelukunta koostuu kaikkien aineenopettajakoulutuksen osapuolten ja opiskelijoiden edustajista.

Kaikkiin tutkintoihin kuuluvien pakollisten kielitaito-opintojen opetuksesta suurimman osan tuottaa yliopiston kielikeskus. Sen tehtävänä on pääasiassa vieraiden kielen ja toisen kotimaisen kielen opetus. Kielikeskuksen osuus muodostaakin suurimman osan kielitaito-opintojen itsearvioinnista. Lisäksi aineistoon koottiin kuvaus eri tiedekuntien kielitaitovaatimuksista ja niihin liittyvästä opetuksesta ja kuulusteluista. Kielitaito-opintojen kokonaisuutta ei koordinoi mikään taho yliopistossa. Niistä säädetään tutkintoasetuksissa ja kukin tiedekunta toteuttaa koulutuksen yhteistyössä Kielikeskuksen kanssa.

2.3. Opiskelijoiden lausunnot

Opiskelijoiden panos itsearviointiin tuli kahdella tavalla:

- 1) Opiskelijoiden järjestöiltä pyydettiin lausunto oman alan opiskelun tilanteesta.
- 2) Opiskelijat osallistuivat laitosten ja tiedekuntien organisoimaan itsearviointiin virallisten laitos- tai tiedekuntahallinnon edustajiensa kautta tai muulla tavalla mukaan kutsuttuina.

Opiskelijoilla on vaaleilla valitut edustajat mukana kaikissa tiedekuntaneuvostoissa ja laitosneuvostoissa. Eri tiedekuntien opiskelijat ovat järjestäytyneet eri tavoin. Useissa pienemmissä tai keskikokoisissa tiedekunnissa on yksi tai muutama tiedekunta- tai alakohtainen järjestö. Suurissa ja monialaisissa tiedekunnissa ovat opiskelijat järjestäytyneet yleensä oppiaineiden perusteella, jolloin järjestöjä on paljon. Lisäksi monilla aloilla ruotsinkielisillä opiskelijoilla on omat järjestönsä. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta lähetti kaikille aine- ja tiedekuntajärjestöille kirjeen, jossa kerrottiin arvioinnista ja opiskelijoiden mahdollisuudesta osallistua siihen. Kirjeessä kannustettiin vaikuttamaan opetuksen kehittämiseen arvioinnin avulla.

Opiskelijoiden lausuntojen kirjoittamista vaikeuttivat etenkin suurissa tiedekunnissa osittain myöhäiseen kevääseen venyneet aikataulut. Ainejärjestöjen aktiivisuus opintoasioihin perehtymisessä vaihtelee, joten lausunnot ovat anniltaan vaihtelevia. Näistä vaikeuksista huolimatta opiskelijoiden panos itsearviointiin on erittäin kattava. Lausuntoja ja kannanottoja saatiin jonkin verran myös jatko-opiskelijoilta, vaikka tämä ryhmä on erittäin vaikeasti tavoitettava. Jatko-opiskelijat eivät ole mitenkään järjestäytyneet ja heidän asemansa yliopistoyhteisössä on hyvin epäyhtenäinen. Jotkut kuuluvat yliopiston opetushenkilökuntaan tai tutkijaryhmiin ja -kouluihin, osa on ulkopuolisia, tutkijakouluihin tai -ryhmiin kuulumattomia itsenäisiä jatko-opiskelijoita.

3. Paneelivierailut

Arviointipaneelin kokoamista varten pyydettiin vararehtorin lähettämällä kirjeellä laitoksilta ja tiedekunnilta esityksiä koulutusaloikohtaisiksi ulkomaisiksi ja kotimaisiksi panelisteiksi. Koulutusalojen koosta riippuen pyydettiin ehdotuksia 4–8 ulkomaisesta ja 1–2 kotimaisesta panelistista. Ulkomaisten panelistien tuli edustaa eurooppalaisia yliopistoja. Yhden tai kahden Helsingin yliopiston ulkopuolisen kotimaisen asiantuntijan kutsumista kuhunkin paneeliin pidettiin perusteltuna, koska paneelin työskentelyssä suomalaisen korkeakoulujärjestelmän ja tutkintorakenteiden tuntemus katsottiin työtä nopeuttavaksi. Ehdotuksia sai tehdä vapaasti kuka tahansa yliopistoyhteisön jäsen, mutta useissa tapauksissa ehdotus arviointiryhmän jäseniksi tuli tiedekunnan lähettämänä. Ehdotuksiin tuli liittää perustelut ja mahdollinen ansioluettelo.

Kirjeessä kehoitettiin ehdotuksia tehtäessä kiinnittämään huomiota paitsi henkilöiden tieteenalatuntemukseen, myös koulutusalan pedagogiseen asiantuntemukseen, aikaisempaan arviointikokemukseen, laajaan tietämykseen korkeakoululaitoksesta, objektiivisuuteen ja kommunikaatiotaitoihin. Lisäksi todettiin, että riippumattoman palautteen varmistamiseksi on suotavaa pitää kiinni sellaisesta vähimmäisvaatimuksesta, että arvioija ei ole ainakaan viimeisen kahden vuoden kuluessa ollut mukana laitoksen opetuksessa tai tutkimushankkeissa.

Vaihtoehtoisia ehdotuksia perusteluineen saatiin riittävästi. Ehdotuksissa jossain määrin korostui tieteenala- ja oppiainetuntemus, jonka vuoksi tiedekuntien kanssa käytiin keskusteluita yliopistopedagogisen ja arvioinnin asiantuntemuksen riittävästä painottumisesta paneelin kokoonpanoissa. Hankkeen ohjausryhmä teki päätökset lopullisista kokoonpanoista (Liite 2). Panelistien kokonaismääräksi tuli 77. Panelistit edustivat Euroopan maita seuraavasti: Ruotsista oli 16 panelistia, Iso-Britanniasta 15, Norjasta seitsemän, Alankomaista ja Saksasta kummastakin viisi, Tanskasta kolme, Virossa kaksi sekä Sveitsistä, Belgiasta, Puolasta, Itävallasta ja Irlannista kustakin yksi. Kotimaisia panelisteja oli 19.

Panelistit kutsuttiin vararehtorin kirjeellä, jossa kerrottiin hankkeen tavoitteista ja toteutustavasta. Tehtävään suostuneille arvioijille lähetettiin etukäteismateriaalipaketti noin kuukausi ennen vierailua. Se sisälsi vararehtorin saatekirjeen, itsearvioinnin käsikirjan (Liite 1), koulutusalan itsearviointiraportin liitteinen, ohjeet loppulausunnon kirjoittamista varten (Liite 3), alustavan vierailuohjelman, Helsingin yliopiston strategian: toiminta- ja taloussuunnitelman 2001–2003, Helsingin yliopiston opetuksen ja opintojen kehittämisohjelman sekä kirjansen Education and Degree System of the University of Helsinki. Lisäksi mukana oli turistimateriaalia kuten karttoja ja esitteitä.

Ensimmäiset neljä kansainvälistä paneelivierailua tapahtuivat loka-joulukuussa 2001 (oikeustiede, lääketiede ja hammaslääketiede, eläinlääketiede, farmasia) ja loput yksitoista tammi-huhtikuussa 2002. (Liite 2).

Arviointitoimisto ja koulutusalaakohtaiset koordinaattorit vastasivat paneelivierailujen teknisestä toteutuksesta. Vierailuihin valmistauduttiin myös koulutus- ja keskustelutilaisuuksilla tiedekunnissa. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta järjesti haastatteluihin osallistuville opiskelijoille valmennustilaisuuksia, joissa käsiteltiin arvioinnin tarkoitusta, prosessin kulkua, haastattelujen luonnetta ja haastatteluihin valmistautumista.

Ensimmäinen vierailupäivä aloitettiin paneelin järjestäytymisellä, jossa paneeli valitsi keskuudestaan puheenjohtajan ja päätti muusta työnjaostaan sekä käytiin läpi ohjelma ja käytännönjärjestelyt. Paneeleille tarjottiin myös mahdollisuus tehdä muutoksia ohjelmaan ja sen kulkuun. Ohjelmat koostuivat 1–2 tunnin pituisista haastatteluista tai tapaamisista sekä tutustumiskierroksista. Lounaan lisäksi sekä aamu- että iltapäivällä haastattelujen välillä tai sisällä oli kahvitauko, jolla pyrittiin myös antamaan panelisteille mahdollisuus keskinäiseen keskusteluun muutoin tiiviissä haastattelujen sarjassa.

Tavattavat henkilöt ja ryhmät sovittiin laitosten ja tiedekuntien kanssa erikseen jokaisen koulutusalan osalta ennen paneelivierailua. Paneeleilla oli kuitenkin mahdollisuus vielä vaikuttaa haastatteluryhmätyyppeihin. Opiskelijajärjestöt valitsivat haastateltavat opiskelijat. Opettajat, perustutkinto-opiskelijat, jatkotutkinto-opiskelijat, tiedekunnan tai laitoksen johto sekä muu henkilökunta haastateltiin omissa ryhmissään. Pääsääntöisesti opettaja-ryhmä jaettiin kahtia: professoreihin ja muihin opettajiin. Tiloihin tutustuttaessa oli mahdollisuus myös seurata lyhyitä tuokioita meneillään olevaa opetusta tai opiskelijoiden muuta meneillään olevaa työskentelyä, joskin opetukseen tutustuminen jäi useimmissa tapauksissa vähäiseksi. Kunkin vierailupäi-

vän päätteeksi paneeleilla oli oma yhteenvetotuokio päivän annista. Tämä työskentelyosuus kesti käytännössä iltamyöhään. Kukin paneeli tapasi vierailunsa aikana myös yliopiston johtoa.

Viimeisenä päivänä paneelit työstivät loppulausuntonsa. Useissa tapauksissa se myös valmistui tuolloin. Muutamat paneelit halusivat vielä hioa lausuntoaan vierailun jälkeen ja toimittivat lopullisen version seuraavan tai muutaman viikon kuluessa. Kukin paneeli piti palautetilaisuuden havainnoistaan vierailun päätökseksi. Palautekeskustelun formaatissa oli vaihtelua kunkin paneelin toivomusten mukaisesti. Useimmat olivat avoimia kaikille kiinnostuneille, mutta muutamat paneelit halusivat rajata keskustelun esim. tiedekuntaneuvostolle tai dekaanille.

4. Tiedonkulku, keskustelut ja tulosten analysointi

4.1. Tiedotus ja tilaisuudet

Itsearviointista vastaavat koordinaattorit tai koordinoivat ryhmät järjestivät lukuisia keskustelu- ja tiedotustilaisuuksia, joissa käynnistettiin itsearviointia ja hankkeen myöhemmässä vaiheessa analysoitiin tuloksia. Arviointitoimisto oli pyydettyä mukana useassa (yli 20:ssä) tiedekuntien, laitosten tai opiskelijoiden järjestämässä keskustelutilaisuudessa. Lisäksi yliopistonlaajuisesti tiedotusta ja keskusteluja sisältyi mm. rehtorin ja esimiesten sekä dekaanien ja varadekaanien tapaamisiin.

Paneelivierailuiden aikana arviointitoimisto laati lähes viikoittain tiedotteen yliopiston sähköiselle laitosten tiedotuslistalle. Tiedotteissa kerrottiin kulloinkin vuorossa olevan paneelivierailun kohteesta ja ohjelmasta sekä muista arviointihankkeen ajankohtaisista teemoista. Henkilöstölehti Yliopistolainen ja Ylioppilaslehti kirjoittivat useaan kertaan hankkeesta ja molemmat tekivät reportaasin paneelivierailusta (Yliopistolainen 3/2002, Ylioppilaslehti 7/2002).

Arviointihankkeen kotisivuilla ([www.helsinki.arviointi.fi/Koulutuksen ja tutkintojen arviointi](http://www.helsinki.arviointi.fi/Koulutuksen_ja_tutkintojen_arviointi)) esiteltiin hankkeen taustatietojen lisäksi panelistit ja perustiedot yliopiston tutkinnoista sekä julkaistiin mm. itsearviointiohjeet ja panelistien loppulausunnot. Sivut toimitettiin suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Tiedekunnissa käytettiin itsearviointin apuna kotisivuja, joilla julkaistiin useimmat itsearviointiraportit oman yhteisön luettaviksi ja kommentoitaviksi.

4.2. Alakohtaiset raportit

Keväällä ja syksyllä 2002 tiedekunnat ja laitokset ovat järjestäneet lukuisia keskustelutilaisuuksia, kehittämisspäiviä tai kokouksia, joissa panelisteilta saatuja suosituksia ja kehittämissideoita on analysoitu ja työstetty. Saatua palautetta on kommentoitu tarvittaessa kriittisestikin ja esiin nousseita kehittämishaasteita selvitetty tarkemmin. Joissain tapauksissa panelistien käytössä ollut aineisto osoittautui puutteelliseksi, ja alakohtaisia loppuraportteja varten näitä osia on haluttu täydentää ja syventää.

Koulutuksen ja tutkintojen arviointihankkeen tulokset julkaistaan raporttisarjana, joka sisältää kolmetoista koulutusaloista loppuraporttia sekä koko hankkeen yhteisen loppuraportin. Käsillä olevassa yhteisessä loppuraportissa tarkastellaan tuloksia koko yliopiston näkökulmasta. Koulutusaloista loppuraporttien ensisijainen tarkoitus on palvella kunkin alan opetuksen kehittämistyötä ja laadunvarmistusta. Raporttien kokoaminen ja toimittaminen on ollut osa tiedekunnan tai laitosten opetuksen kehittämisen prosessia.

Loppuraportit julkaistaan painettuna englanninkielisenä raporttisarjana. Vastaava materiaali julkaistaan myös verkkomuodossa, joka sisältää useita kieliversioita. Suomen- ja ruotsinkieliset versiot ovat hyödyllisiä, koska materiaalia on joka tapauksessa jo olemassa kotimaisilla kielillä ja niille on käyttöä monessa eri yhteydessä. Jotkut tiedekunnat julkaisevat painotuotteena omaan käyttöönsä myös suomenkielisen version loppuraportistaan.

Koulutusaloittaiset loppuraportit sisältävät kuvaukset itsearvioinnista ja paneelivierailusta, paneelin lausunnon, opiskelijoiden kannanotot, saadun palautteen käsitteilyn, keskeiset tulokset ja tulosten arvioinnin sekä johtopäätökset ja kehittämisasiat. Osa tarvittavista toimista on sellaisia, jotka voidaan toteuttaa välittömästi tai tiedekunnan oman toiminnan kehittämisen osana, osassa on kyse laajemmista ja kauaskantoisista haasteista, joihin tarttuminen edellyttää hankerahoitusta. Monissa tiedekunnissa syntyikin välittömiä päätöksiä ja uudelleen organisoitumista esim. tukipalvelujen tuottamisessa. Jossain määrin näitä toimia jo ehdittiin kirjata loppuraportteihin. Sen sijaan ne eivät sisällä tarkempia hankesuunnitelmia, joilla suuriin ja erillisrahoitusta vaativiin kehittämishaasteisiin tartutaan. Näitä valmistellaan kevään 2003 aikana ja käsitellään tiedekuntien ja rehtorin välisissä tavoiteneuvotteluissa syksyllä 2003.

5. Arvioinnin tulokset

Raportoitavat tulokset perustuvat paneelien havaintoihin, eikä niitä tässä yhteydessä kommentoida. Sentyypinen prosessointi ja paneelilausuntojen pohdinta toteutuu alakohtaisissa loppuraporteissa, jotka julkaistaan erikseen. Tässä pitäydytään koko yliopiston näkökulmassa ja havainnoissa, jotka ovat usean paneelin tekemiä. Esille nostetaan myös joitakin yksittäisten paneelien puhuttelevia tai innovatiivisia havaintoja ja toimenpide-ehdotuksia. Paneelilausunnoissa otetut esimerkinomaiset lainaukset ovat poimintoja, joilla on haluttu tuoda esille panelistien oma ääni ja ilmaisutapa.

5.1. Vahvuudet

Eri alojen koulutukset on eurooppalaisissa yliopistoissa organisoitu hieman eri tavoin, mutta kun otetaan huomioon nämä reunaehdot ja vierailujen suhteellinen lyhytkestoisuus, paneelit ovat arvioineet Helsingin yliopiston opetuksen ja opiskelijoiden tason vastaavan heidän kokemuksensa mukaista hyvää eurooppalaista tasoa.

“In general, the academic standard of Finnish students is above average when they go as undergraduate exchange students to other countries.”

“As far as we could tell from the limited evidence provided, and time limitations affecting us, the standards in all the areas we considered were of high quality and easily up to European standards.”

“The overall impression of the panel was that the learning results of the programmes are comparable with good similar programmes in comparable universities in Europe.”

Helsingin yliopiston tutkimuksen korkeaa tasoa pidetään opetuksen merkittävänä resurssitaustana. Opetuksen ja tutkimuksen yhteys toimii onnistuneesti. Korkean tason pysyvyyden osalta on huomautettu, että se edellyttää myös resursointia ja eurooppalaisen yliopistoinstituution muutosprosesseihin reagoivia organisatorisia uudistuksia. Tällä hetkellä useilla aloilla on niukat opettajaresurssit. Näillä resursseilla saavutettuja tuloksia pidetään kunnioitettavina, mutta epäillään, että resurssivaje tulee heijastumaan tuloksiin. Opiskelijoiden valmiudet saavat osakseen kiitosta. Pro gradu -töiden ja väitöskirjojen standardeja pidetään osittain jopa tavanomaisia eurooppalaisia standardeja korkeampina. Eräässä lausunnossa vieläpä arvellaan tämän olevan yksi syy siihen, että opinnäytteiden valmistuminen on hidasta ja suositellaan harkittavaksi opinnäytteisiin käytettävän työmäärän ja vaatimustason alentamista. Tällaista suositusta useammin paneelit ovat korostaneet ohjauksen merkitystä valmistumisaikojen lyhentämisessä.

“The research of staff in the departments evaluated is generally highly regarded at a national and international level. There are many opportunities for students to benefit from this in what and how they learn.”

“The standards attained by the Masters and doctoral students on graduation is at least comparable with other European countries.”

“The Panel reviewed a number of Master’s theses and found them impressive and well up to the standards expected in institutions with which Panel members are familiar.”

“The team evaluated a representative number of PhD-theses which had been publically defended during the last few years. The quality of the theses was high and thus indicate a good achievement of learning at the postgraduate level.”

Helsingin yliopiston sitoutuminen kansainvälisyyteen saa panelisteilta osakseen kiitosta. Opettajakunnan ja opiskelijoiden kansainvälisiä valmiuksia pidetään hyvinä. Opettajakunnan kansainvälisiä kontakteja ja toimintaa kansainvälisillä foorumeilla pidetään relevantteina kuten myös yliopiston korkeatasoisen kansainvälisen tutkimuksen luomaa selkärankaa opetuksen kansainvälisyydelle. Tosin joillain koulutusaloilla todetaan kansallisuuden tai pohjoismaisuuden ylikorostuneen. Englanninkielinen opetustarjonta on huomattu myönteisenä, joskin eräät paneelit ovat suositelleet sen lisäämistä edelleen ulkomaalaisopiskelijoiden rekrytoitumisen edistämiseksi. Opiskelijavaihtoa ja opiskelijoiden mahdollisuuksia vaihtoon pidetään useilla aloilla vahvuutena, vaikka toteutuksessa ja järjestelyissä havaitaankin vielä puutteita. Opiskelijat eivät myöskään kaikin osin näytä hyödyntävän olemassa olevia mahdollisuuksia,

mahdollisesti informaatiopuutteiden vuoksi. Jatko-opiskelijoiden ja nuorten tutkijoiden mahdollisuuksia kansainvälisille foorumeille toivotaan edistettävän nykyistä määrätietoisemmin.

“Students were well aware of the EU student exchange systems and these do seem to operate to a sensible extent.”

“There are good opportunities for graduate and post-graduate students to study abroad and they profit in their courses in Helsinki from the presence of native speaking teachers and distinguished professors from other countries. However in some courses, the exchange programmes are not well developed.”

Opiskelijoiden ja opettajien sitoutuneisuuden ja motivaation astetta pidetään korkeana, joskin joitain yksittäisiä päivävästaisiäkin havaintoja arviointiryhmät ovat tehneet. Sitoutuneisuuden käänköpuolena nähdään työtaakan kasvaminen ja jaksamiseen liittyviä ongelmia. Oppimisilmapiiriä pidetään kautta linjan avoimena sekä opettajien ja opiskelijoiden vuorovaikutusta välittömänä, mutta raja-aitoja suositellaan madallettaviksi edelleen. Opiskelijoiden mahdollisuuksia osallistua jo opintojensa varhaisessa vaiheessa laitoksen tutkimushankkeisiin pidetään hyvänä käytäntönä ja oppimisilmapiirin kannalta hedelmällisenä.

“In the course of our evaluation we met many committed people, both students and staff, who are evidently doing excellent work.”

“From meetings with the undergraduate and postgraduate students, the Panel gained the impression that the University and Faculty provided a healthy learning atmosphere. Students generally appeared well motivated and enthusiastic about their studies. The relationships between the students and the teachers seemed to be good in most cases. Both in the sessions with students and from the quality of their written evaluation evidence, there were signs of a good spirit in the Faculty, suggesting that students were very committed to their studies.”

Opetuksen kehittämiseen pyrkivä asenne ja toteutetut ratkaisut (esim. ongelmakeskeinen oppiminen) on huomattu vahvuutena. Kehittämistoiminnan hajanaisuuden ja yksittäisten henkilöiden varaan rakentuvan toimintatavan vuoksi alue on edelleen tärkeä kehittämishaaste.

Kirjastolaitoksen kehittämistyö ja eräin osin tilat (erityisesti Viikki ja Biomedicum) tulevat paneeliraporteissa myönteisinä esille, mutta toisaalta hankintaresursseja kirjastoille toivotaan lisättäväksi.

IT-resurssien ja -valmiuksien taso vaihtelee koulutusaloittain: joillain alueilla ne todetaan hyviksi, joillain niitä pidetään puutteellisina.

Helsingin yliopiston esittämiä opetuksen ja opintojen kehittämisen strategisia tavoitteita paneelit pitävät relevantteina ja oikein asetettuina.

5.2. Kehittämisalueet

Arvioinnin esiin nostamat kehittämisalueet voidaan tiivistää neljäksi ulottuvuudeksi: opetustoiminnan johtaminen, opetussuunnitelmatyö, henkilöstön osaaminen ja jakaminen sekä opiskelijakeskeisyys.

5.2.1 Opetustoiminnan johtaminen ja laadunvarmistus

Ulkopuoliset arvioijat ovat arvostaneet Helsingin yliopiston pyrkimystä arviointikulttuurin kehittämiseen, mutta laatu- ja palautejärjestelmien puute on noussut esille kaikkien paneelien raporteissa. Niissä todetaan, että Helsingin yliopiston laadunvarmistusjärjestelmien kehittäminen on vasta aivan alkuasteella. Se, että opiskelijapalautetta kerätään, on vasta signaali, kun palautejärjestelmien tulisi olla systemaattisia ja kattaa mahdollisesti yksittäiselle opettajalle ja vain hänen tietoonsa jäävän kurssipalautteen lisäksi koko opiskelun prosessi: suunnittelu, opetusohjelmat, oppimisympäristö, opiskelijapalvelut ja hallinto. Laadunvarmistuksen tulisi yksittäisten ja irrallisten operaatioiden sijaan olla dokumentoitua, järjestelmällistä ja opetuksen johtamisen väline, jonka antamat tulokset myös vaikuttavat toimintaan.

“The main purpose of quality procedures should be to monitor and provide systematic feedback about a whole range of issues related to student learning: academic programs, the total learning environment, student services and administration.”

“The panel was surprised at the lack of any clear requirements for departments to carry out systematic student feedback on the teaching they had received. We found several examples where this had happened, and there were also small staff-student committees where teaching was discussed, but it was difficult to see how these amounted to clear quality appraisal. Staff seemed to be under no obligation to administer feedback questionnaires, and where comments were collected there was no requirement to act on them. Nor did the Head of Department see the results. No minutes were taken of the staff-student committee discussions, and the students as a whole were not informed of any action that had been taken. In such circumstances, students may see little purpose in being involved in feedback procedures.”

Tältä osin voidaan korostaa tiedekuntien (tai opintotoimikuntien) roolia opetuksen johtamisen instituutioina.

“Although quality assessment of student learning and of the quality of many of the courses is undertaken at departmental level, both of these tasks should be the responsibility of the Faculty Teaching Committee, chaired by the Vice-Dean for teaching.”

Laadun analysoinnin ja tulosten edellyttämien toimien on oltava jonkin päätösvaltaisen elimen hallinnassa, jotta opetusta voidaan johtaa strategisesti haluttuun suuntaan.

“The faculty should demonstrate strong leadership and integrate the ongoing development work into the top level of faculty management.”

Panelistien mukaan laitoksilla tulisi olla systemaattinen raportointivelvollisuus sekä tiedekunnalle että opiskelijoille. Palautemenetelmiä olisi myös arvioitava. Suositellaan otettavaksi käyttöön monipuolisia ja joustavia laadunvarmistusjärjestelmiä, joiden avulla näkökulmaa laajennettaisiin yli tutkintojen lukumäärän mittaamisen. Koulutusaloikohtaisissa itsearviointiraporteissa on pohdittu tähän liittyviä ilmiöitä, ja ne tarjoavat aineksia laadunvarmistusjärjestelmien kehittämiseen. Laatujärjestelmissä joudutaan kohtaamaan akateemisen vapauden ja vastuun kaksikulotteinen ongelma sekä opettaja- että opiskelijatasolla. Yliopiston on kuitenkin määriteltävä tahtonsa ja löydettävä asialle tasapaino.

Edellä esitettyyn liittyen arvioijat kiinnittivät huomiota Helsingin yliopistosta sujuvasti ja jatkuvasti tarjolla olevien tilastotietojen ja indikaattoreiden puutteisiin ja puuttumiseen. Ihmetystä herätti mm. se, että yliopisto ei tiedä, kuka on mahdollisesti lopettanut opiskelunsa joko tutkintotasolla tai kurssikohtaisesti.

“We were not provided with a detailed analysis of completions and non-completions of degrees, or of success and failure rates in programmes and courses. Such statistics are not readily available in the Faculty or the University yet such statistics are vital for monitoring the performance of students and, indirectly, the quality of teaching.”

Opetuksen kehittämishankkeet ja niiden tulokset saavat raporteissa kiitosta, mutta niihinkin liittyy opetustoiminnan johtamisen ongelma: Opetuksen kehittäminen on edelleen paljolti yksittäisten innostuneiden opettajien asia, jota ei systemaattisesti eikä riittävästi resursoida eikä palkita. Hyvät käytännöt ja opetusinnovaatiot eivät leviä.

Lausunnoissa opetusmenetelmät todetaan monipuolisiksi, mutta toisaalta kritisoidaan käytössä olevia massaluentoja ja kirjatenttien kasvottomuutta. Opiskelijoiden vapauttaminen kursseja rajattomasti on ehdotettu pohdittavaksi, koska nykyinen vapaa käytäntö on niukkojen opettajaresurssien hukkakäyttöä. Valintajärjestelmää ehdotetaan analysoitavaksi ja suositellaan, että se yhdenmukaistettaisiin ainakin tiedekuntatasolla.

“The extremely flexible exam system deviates substantially from international standards.”

“There appears to be large differences in the use of entrance examinations within the area of X¹. It is suggested that the Faculty should consider monitoring the use of entrance examinations and their value as predictors of future performance. On the basis of these investigations, the Faculty might wish to review its policy on their use and the development of a more uniform approach.”

Useat arviointipaneelit ovat nähneet koulutusaloillaan resurssivajauksia ja niiden aiheuttamia kriittisiä tilanteita koulutuksen laadun ja määrän ylläpitämiselle ja pitä-

¹ Paneelien lausunnoissaan mainitsevat oppiaineet, laitokset ja tiedekunnat on korvattu symboleilla.

neet tulospainotteisia rahanjakomalleja yksipuolisina. Resurssien niukkuus tai allokoituminen lähinnä palkkoihin ja palkkioihin nähdään esteenä innovatiivisille avauksille ja uusien opetusmenetelmien kehittämiseksi. Rahanjakomallien katsotaan joh-tavan laitosten välisen välttämättömän yhteistyön sijaan entistä kärjekkäämpään kilpailuun ja erityisesti pienten laitosten vaikeuteen parantaa asemaansa resurssien-jaossa. Myös sivuaineopintojen kysynnän mukaiselle tarjonnalle mallin katsotaan tuot-tavan ongelmia, mikä ei käy yksiin yliopiston strategisten tavoitteiden kanssa, joissa korostetaan opiskelijoiden osaamisen laaja-alaisuuden merkitystä. Laitosten välisen yhteistyön lisäämistarpeeseen kiinnitetään raporteissa huomiota.

“Communication across departments is one of the main structural problems of the faculty and even communication inside certain departments seems to be problematic.”

“The current system of funding and financial constraints encourages competition between the departments. Unless incentives for cooperation are introduced we cannot expect substantial progress in the development of cross-disciplinary activities.”

“The Faculty might like to consider ways and means by which the dissemination of good practice might be better achieved across all departments in the Faculty.”

Henkinen etäisyys laitosten välillä on monin osin tiedekuntien sisällä edelleen suuri ja laitosten yhteisyyden kokeminen ja kiinnostus koko tiedekunnan asioihin vähäistä.

5.2.2 Opetussuunnitelmatyö: opetuksen tietoisempaan suunnitteluun

Eurooppalainen tutkintorakenteiden kehittämisprosessi otetaan lausunnoissa esille ja sen ennustetaan vaikuttavan tutkintorakenteita muuttavasti myös Helsingin yliopistossa. Useissa raporteissa suositellaan opetusohjelmien ja kandidaattitutkinnon linjaamista eurooppalaiseen suuntaan: *“to adopt a proactive strategy to implementing the curriculum requirements of the Bologna Treaty”*, *“to intensify the work to restructure programs in line with the Bologna declaration”*. Koulutusohjelmien suunnitteluun kaivataan enemmän institutionaalista voimaa, tehokkaampaa organisaatiota, sitoutumista ja opiskelijoiden äänen kuulemista.

“The Panel observed that the curriculum is lacking a clear structure.”

“Generally speaking, program design at the faculty does not seem to have kept step with the pedagogical vision. This leads to problems such as time table overlapping, examination clashes, fragmented and small courses and student work overload.”

“When we listened to the teachers from all four faculties, we could not hear student ‘voice’ as much as we hoped for... There are different ways of listening to students. Formal ways such as student feedback and other questionnaires can be used. Students can be invited to participate in planning committees or working groups. However, it has to be remembered that the question of ‘voice’

is a far more complex issue than just giving a student place and time to speak. To create an environment where student participation is genuine is an ever ongoing and a complex task for the teachers. It cannot be solved once and for all. More work has to be done in order to truly listen to the students.”

Opetusohjelmat eivät aina vastaa pedagogisia tavoitteita. Opintoviikkojärjestelmästä on huomautettu, että on käytännössä epäselvää, perustuvatko opintoviikot todella käytettyyn aikaan vai saavutettuihin tuloksiin. Pro gradujen mitoitus (vain 20 ov) on hämmäntävä, kun se tuntuu olevan opiskelijalle kaikkein työläin ja aikaavievin osa opintoja.

Valmistumisaikojen pituus ja opintojen keskeyttämisen seuranta olisi arvioinnin perusteella otettava hallintaan. Opintojen viivästymisen rakenteellisia selityksiä näyttävät olevan kurssien fragmentaarisuus, aikataulullinen päällekkäisyys, liian pienet kokonaisuudet ja opiskelijan työmäärän kasvaminen, kun koulutusohjelmiin lisätään alan uutta tietoutta, mutta niistä ei karsita aikaisempaa ainesta eikä sisältöjä strukturoida laajemmiksi kokonaisuuksiksi ja tietoklustereiksi. Parannusehdotukseksi esitetään ydinkompetenssien määrittelyä, jolloin myös koulutusalaakohtaiset ja yliopiston strategiset tavoitteet saataisiin samaan linjaan.

Opetussuunnitelmien, opetuksen ja opintojen ohjauksen kaksikielisyydessä on laitokohtaisia eroja: joistain raportoidaan, että ongelmia ei ole ja että opintojen ohjausta saa opettajilta myös ruotsin kielellä opintojen kaikissa vaiheissa, mutta joiltain aloilta panelistit eivät tavoittaneet lainkaan ruotsinkielistä opetusta. IT:n käytön ruotsinkielisessä ohjauksessa todetaan puutteita ja opinto-oppaiden lähes yksinomaista suomenkielisyyttä on kommentoitu. On myös havaittu, että suomenkieliset opiskelijat eivät tosiasiallisesti käytä ruotsinkielisiä opetuspalveluita, vaikka niitä olisi tarjolla. Opiskelijoiden antama kritiikki, että ruotsinkielistä opetusta ei ole riittävästi, on kirjattu paneeliraporteissa.

Yleisesti ruotsinkielisen opetuksen tarjontaa toivotaan lisättäväksi, ja kaksi paneelia ehdottaa myös lisäpisteiden antamista niille suomenkielisille, jotka ottavat ohjelmaansa ruotsinkielistä opetusta. On myös ehdotettu, että ruotsinkielisille opiskelijoille tarjotaisiin ainakin ensimmäisen vuoden opiskelumahdollisuus omalla äidinkielellään, jotta opiskelukynnys madaltuisi. Tämän suuntaisista myönteisistä askelista on yhden koulutusalan raportissa havaintoja. Kielitaitokoulutus saa alan paneelilta myönteisen palautteen. Kaksikielisyyden periaatetta paneelit pitävät strategisesti oikeana. Eräät paneelit ovat tässä yhteydessä nostaneet esiin kolmikielisyyden tavoitteen ja myös englanninkielisen opetuksen lisäämistarpeen.

“It is to be considered to increase education in Swedish and English to give the Faculty a better position in the international market of higher education.”

“Provision to meet the university commitment to bilingualism is adequate. However, improvements could be made by ensuring that equal provision is applied wherever desirable (e.g. in the setting of examination papers).”

“There is only one lecturer in X who was providing some teaching in Swedish, and none at all in Y, as far as we could tell.”

“Students were critical of the university’s performance in relation to Swedish. They argued that there is inadequate mother tongue support and reported that courses in Swedish as the second national language tend to be overlooked.”

“None of the groups interviewed mentioned any problems related to learning in either Finnish or Swedish.”

“The Swedish programmes in all departments are well appreciated by students and appear to be adequately resourced. We were surprised that a significant proportion of the Faculty’s course handbook was only available in Finnish.”

“Indeed we have noticed that excellent work is done in the small Swedish speaking teaching groups. However we have also indications from the students in the Department of X that supervision in Swedish is sometimes not available within the ICT area. Measures should be taken to ensure that the students have such possibilities readily available to them, as a natural consequence of what has been prescribed by law.”

“The threshold for Swedish-speaking students to approach university studies is probably much lower if they know that at least the first year of their studies can be carried out in their own language”.

“The Faculty could consider giving students taking courses in the other domestic language – or in English – special credit.”

Jatko-opiskelijoiden ja nuorten tutkijoiden asemaa on resursoinnin, resurssien allokoinnin ja urakehityksen näkökulmasta kommentoitu useimmissa paneeliraporteissa. Arvioinnista syntyy yleisvaikutelma, että ilmapiiri ja ohjaajien ja opiskelijoiden suhde on myönteinen ja luonteva. Opiskelijat ovat kuitenkin ilmaisseet yleisesti huolensa ohjauksesta. Suurin huolenaihe on vaikeus päästä riittävästi ja säännöllisesti keskustelemaan ohjaajan tai ohjaajien kanssa. Opiskelijat ovat myös epävarmoja siitä, minkä verran ohjausta on lupa odottaa. Opiskelijat kokevat syyllisyyttä kiireisten ja ylikuormittuneiden opettajiensa vaivaamisesta. Pienemmillä laitoksilla opiskelijat kokevat olevansa jossain määrin eristyksessä. Ohjausta pidetään laadukkaana, mutta sen laajuus ja ajoitus ovat kriittisiä kohtia.

“The postgraduate students generally expressed concern about certain aspects of the supervision. The most frequent complaint was about the difficulty in having sufficient or regular discussions with their supervisors. There was also a general uncertainty about how much supervision students could expect. It was recognised that supervisors were extremely busy and so students felt guilty about approaching them. There was warm appreciation of the quality of the advice provided, but considerable anxiety about its extent and timing.”

“The postgraduate students need to have more intensive contact with their supervisors than seems to be generally provided, to guarantee that they will be able to do research on their own when they have graduated. Emphasis should, to this end, be moved from general courses to intensified contacts with the supervisor.”

Tohtorikoulujen antamaa teoreettista ja metodologista koulutusta kehutaan ehjäksi ja relevantiksi, mutta niiden ulkopuolella olevien opiskelijoiden tukemiseen kehitetään kiinnittämään nykyistä enemmän huomiota. Opiskelijat toivovat enemmän kollegiaalisia kontakteja oman tutkimusryhmänsä ulkopuolelle, myös oman laitoksen sisällä. Tutkimusryhmien keskinäisessä vuorovaikutuksessa on puutteita. Valtakunnalliset tutkijakoulut tarjoavat tähän ainakin osittaista ratkaisua, lähinnä metodologisissa opinnoissa, mutta kurseista tiedotetaan lyhyellä varoitussajalla, eivätkä ne aina sovi jatko-opiskelijan omaan suunnitelmaan.

Jatko-opiskelun koulutustilaisuuksien ja kurssien systematisointia varten on ehdotettu koordinaattorien nimeämistä. Paneelit suosittelvat yhteisohjausta yli laitusrajojen sekä huippuyksiköiden vahvempaa roolia ja sitoutumista jatko-opintojen ohjaamisessa. Pienempien yksiköiden jatko-opiskelijaryhmien yhdistäminen saattaisi parantaa jatko-opiskelun palautejärjestelmää ja siten edistää koulutuksen kehittämistä.

Opiskelijoiden toivotaan omalta osaltaan aktivoituvan varmistamaan, että ohjausta on saatavilla ja että tohtoriopinnot ovat eurooppalaisella tasolla. Tohtorintutkinnoille suositellaan eurooppalaista benchmarking -arviointia. Jatko-opiskelijoiden opetustehtäviä ehdotetaan lisättäviksi, ja pedagogisen koulutuksen sisällyttämistä esitetään jatkotutkintoon.

5.2.3 Henkilöstön osaaminen ja jaksaminen

Opettajakunnan pedagogisten taitojen kehittämisen tarve nostetaan esille lähes jokaisessa raportissa. Tämä on raporttikokonaisuuden eräs selvimmistä ja yhdenmuokaisimmista viesteistä. Helsingin yliopiston yliopistopedagoginen koulutustarjonta on huomattu raporteissa, mutta opetustaitojen parantaminen on jäänyt yksittäisten asiasta kiinnostuneiden opettajien kouluttautumiseksi, vaikka tarve on läpikäyvästä prosessista. On ehdotettu uusille, rekrytoitaville opettajille ja jatko-opiskelijoille pakollista pedagogista kurssia. Myös epävirallisia ja kevytrakenteisempia foorumeita suositellaan (lounaskokoukset, mentorointi).

Pedagogisen kouluttautumisen tulisi olla palkitsevaa ja pedagogisten taitojen urakehityksen tunnustettu osa-alue. Asiantuntijaorganisaatioissa voidaan edellyttää henkilöstön vastuuta itsensä kehittämisestä, mutta paneeliraportit viittaavat siihen, että tämä ei yksin riitä, vaan pedagogisen osaamisen dokumentointi on rakennettava selkeästi sisään rekrytointi- ja palkitsemisjärjestelmiin. Ulkopuoliset arvioijat esittävät huolensa siitä, että tutkimus monin tavoin edelleen menee opetuksen edelle arvostuksessa ja resursoinnissa.

“New members of staff should attend appropriate training courses to help them with lecturing, small group teaching, assessment and the use of IT.”

“Indeed, there is little formal training in any of the pedagogical needs of the Department, although this is available in the University: staff should be encouraged to avail themselves of University training. Nevertheless pedagogic skills of the teachers have improved due to pedagogic courses.”

“All potential teachers, in fact all of the faculty and also clinicians, should engage in pedagogic training to acquire essential knowledge and skills regarding (under)graduate training. Good teachers should be awarded and they should feel that they are safe in the university hierarchy.”

Laitosten ja opettajien välistä yhteistyötä ja verkostoitumista opetuksen suunnittelussa ja kehittämisessä ehdotetaan lisättäväksi. Koulutustarjonta on laitos- ja oppiainekeskeistä. Yhteishankkeiden moduuleista vastaavat opettajat eivät riittävästi keskustele kokonaisuudesta ja moduulien yhteensopivuudesta. Kukin vastaa vain omasta osuudestaan, jolloin syntyy fragmentaarisia opetuskokonaisuuksia ja päällekkäisyyttä. Hyvien opetuskäytäntöjen leviäminen edellyttää niinkään yhteistyön lisäämistä opettajien ja laitosten välillä. Yksinkertainen, mutta vähän sovellettu arviointitapa, kollegoiden keskinäinen toistensa opetuksen seuraaminen ja kommentointi, on vähäistä.

Kiinnostus opettamiseen liittyy urakehitykseen ja palkitsevuuteen. Ehdotetaan, että yliopisto tarkastelisi toimintatapojaan opettajien rekrytoinnissa ja henkilökunnan urakehityksessä. Määräaikaisuuksien ja viransijaisuuskäytäntöjen nykyiset mallit eivät tue opetuksen laadun kehittämistä, eikä opetuksen arvostus näyttäydy riittävästi, jotta yliopistouraansa luova tutkija ottaisi riskin panostaa henkisiä resurssejaan opetukseen. Viransijaisuuksien ketjureaktiota, jossa kukaan laitoksen opettajista ei hoida omaa virkaansa, vaan yhden professorin virkavapauden ajaksi koko ketju liikahtaa pykälällä, on pidetty omituisena henkisten resurssien ja osaamisen allokointina. Nuorten tutkijoiden urakehityksestä ollaan huolestuneita: tutkijanuralla eteneemisessä on liikaa epävarmuustekijöitä.

“The strongly departmental structure of the faculty makes it difficult to see how faculty-wide initiatives can be developed in matters of curriculum and teaching.”

“There is considerable fluidity caused by short-term staff appointments, due to the liberal policy on research leave and the practice of replacing those in permanent posts, often at short notice. This is problematic.”

Paneelit ovat esittäneet huolensa henkilökunnan työmäärän kasvusta, ylikuormittamisesta ja jaksamisesta. Opetus kuormittuu opettajakunnassa epätasaisesti, hallinnolliset tehtävät ovat lisääntyneet ja opettajaresurssi on liian vähän. Suositellaan mm. sapattivapaaajärjestelmää, jolla tuettaisiin opettajien mahdollisuuksia viimeistellä tutkimustaan, oppimateriaalin ja oppikirjojen kirjoittamista sekä tieto- ja viestintäteknikan opetussovellutusten kehittämistä.

“We suggest that the Faculty and University reviews its policy on staffing, career development and staff (faculty) development. In so doing, it might wish to consider an extension of the use of ‘sabbaticals’ to enable members of academic staff to complete research and/or the writing of text books, to update their teaching skills and to develop their expertise in media and IT.”

5.2.4 Opiskelijakeskeisyys

Helsingin yliopiston strateginen pyrkimys opiskelijakeskeisyyteen todetaan oikeansuuntaiseksi, mutta opiskelijoiden panosta ja osallistumista esitetään lisättäväksi opetuksen suunnittelussa, opintojen kaikissa vaiheissa, arvioinnissa ja arviointimenetelmien valinnassa. Opiskelijoiden ääni ei tunnu vielä kuuluvan riittävästi. Opiskelijoiden läsnäolo suunnittelussa ja heidän näkemystensä herkempi kuuleminen vaatii parannuksia. Myös opiskelijoiden oppimistuloksistaan saamaa palautetta olisi lisättävä. Opiskelijoilla tulee olla mahdollisuus kokeilla ja testata erilaisia pedagogisia menetelmiä ja oppimistapoja. Opiskelijakeskeisyyden toteutumiseksi olisi koulutuksen suunnittelussa ja kurssien tietorakenteissa nykyistä enemmän asetettava opiskelijan asemaan ja kehitysvaiheeseen.

Opiskelijakeskeisyyttä tarkastellaan usein opetusmenetelmien monipuolisuuden tai yksipuolisuuden kautta. Tämä on kuitenkin vain yksi näkökulma. Opiskelijakeskeisyys on määriteltävä selkeämmin.

“Student-centred teaching is often understood in terms of specific, innovative methods of teaching, such as small-group teaching, problem-based learning, and various applications of information technology. But if the term is more broadly conceived, it represents a way of thinking about teaching and learning which ensures that the learning of students is given equal prominence to the demands of the academic discipline.”

“There is still a long way for the Faculty as a whole to go towards the stated goal of ‘student-centeredness.’ There is a strong need to clarify and better communicate what staff in the Faculty understand by the concept.”

Paneelien arviot käytetyistä opetusmenetelmistä vaihtelevat koulutusalaryhmittäin, tiedekunnittain ja laitoksittain. Joiltain osin todetaan opetusmenetelmien olevan monipuolisia tai niiden olevan kehittymässä monipuolisempaan suuntaan, mutta kriittisiä kohtia tunnustetaan esim. tieto- ja viestintäteknologian liian vähäisestä käytöstä, traditionaalisesta luennoinnista, massaluennoista, ryhmäopetuksen vähäisyydestä ja opiskelijoiden itseohjautuvuuden tukiresurseista. Opiskelijat ovat monin osin vieläkin opetuksen kohteita enemmän kuin oppimisen subjekteja. Käytettävät pedagogiset menetelmät voivat olla ristiriidassa tiedekuntien pedagogisten linjausten kanssa. Opiskelijoille tarjotaan liian valmiita kirjallisuus- ja materiaalipaketteja, jotka ovat yksinomaan opettajan valitsemia, jolloin opiskelijaa ei rohkaista itseohjautuvaan, kriittiseen ja laajempaan aineistonhankintaan. Pelkistetyimmillään tämä toteutuu opetuksessa, jossa luennot seuraavat tunnollisesti oppikirjaa. Myös teorian ja käytännön kohtaamiongelmia opetusaineiksessa on löydettävissä. Kaivataan opettajakunnan yhteistä tiedekuntatasoista opetus- ja oppimisfilosofiaa. IT:n opetussoveltamisessa näyttää olevan suuria laitospkohtaisia eroja. Opiskelijakeskeisyys näyttää toteutuvan parhaimmillaan aloilla, joissa sovelletaan ongelmakeskeistä oppimista ja kenttäkursseilla, joissa havainnointi, aineistonkeruu, laboratoriotyöskentely, analyysi, tulkinta ja raportointi nivoutuvat tutkimukselliseksi kokonaisuudeksi.

Opintojen ohjaus nähdään erittäin yleisesti eräänä keskeisimpänä kehittämistehtävänä, vaikka kiittäviäkin havaintoja on. Opintojen ohjaus Helsingin yliopistossa ei ole

samalla tasolla kuin eräissä muissa Euroopan maissa. Opintojen ohjaus näyttää toimivan tyydyttävästi opintojen parin ensimmäisen vuoden aikana, mutta keskivaiheilla ote katoaa. Opinnäytteiden ohjaamiseen kehoitetaan kiinnittämään entistä enemmän huomiota. Ehdotetaan, että opiskelija ja ohjaaja tekisivät sopimuksen, jossa sovitaan ohjauksesta, tapaamisista, edistymisen arvioinnista ja keskinäisistä velvoitteista. Sopimukset arvioitaisiin tiedekunnassa tai tiedekunnan opintoasiaintoimikunnassa tms. Toisaalta on myös korostettu opiskelijoiden omaa vastuuta ja aktiivisuutta ohjauksen saamiseksi.

“The guidance available to students (personal and academic) is not as well developed as in some other countries, although it was not clear that Finnish students would take advantage of a greater provision.”

“However, the process of taking care of students is weak in the middle part of their studies, that is, between the Basic Studies and the Masters seminars.”

“We were dismayed by the apparent inconsistent quality of Ph.D. supervision and by the significant number who receive little study guidance or research supervision.”

“Students were particularly concerned with adequacy of guidance in the transition to and conduct of the MA thesis. Some form of mentoring procedure could be introduced. One other instrument might be more scheduled supervision in some departments (instead of meeting hours) and department-specific manuals for thesis work.”

“As to the postgraduate students, we noticed with pleasure that they are in general very positive about the commitment by their supervisors. Nonetheless they sometimes feel lonely and insecure.”

“Postgraduate provision is of a very high calibre. Students have well planned research programmes, back-up supervisory capability and, in many cases, excellent outcomes.”

“It is advisable that the postgraduate students are appointed on the basis of a formal contract with the department. This contract should define the various rights and obligations of the partners including the credits needed and available for teaching activities, coursework undertaken and conferences attended.”

5.3. Yhteenveto panelistien palautteesta

5.3.1. Vahvuudet

- Opetuksen ja opiskelijoiden taso vastaa hyvää eurooppalaista tasoa.
- Opinnäytteiden taso on jopa yleistä eurooppalaista tasoa korkeampi.
- Tutkimuksen korkea taso antaa hyvän resurssipohjan opetukselle.
- Tutkimuksen ja opetuksen yhteys on useimmilla aloilla onnistunut.
- Toiminta kansainvälistymisen lisäämiseksi on tuottanut hyviä tuloksia.
- Opettajat ovat sitoutuneita työhönsä ja opiskelijat opintoihinsa.
- Monilla aloilla on opetuksen kehittämiseen suuntautuva asenne.
- Opiskelijakeskeisyyden periaate on hyvä strateginen lähtökohta.
- Kirjastot ovat laadukkaita.

5.3.2. Kehittämisaalueet

Opetustoiminnan johtaminen ja laadunvarmistus

- Helsingin yliopiston palaute- ja laadunvarmistusjärjestelmä on puutteellinen. Sen tulee kattaa koko opiskeluprosessi: suunnittelu, opetusohjelmat, kurssit, opetus työ, opetusmenetelmät, tenttikäytännöt, oppimisympäristö, opiskelijapalvelut, hallinto ja arviointi.
- Opetustoiminnan johtaminen ei ole järjestelmällistä. Tiedekuntien roolia ja vastuuta opetustoiminnan johtamisessa on vahvistettava.
- Opintojen kulkuun liittyvä tilastointi on puutteellista. Opetustoiminnan johtamisen tueksi on luotava tarkoituksenmukainen tietojärjestelmä.
- Resurssien allokointi ja rahanjakomalli eivät riittävästi tue laitosten välistä yhteistyötä opetuksen järjestämisessä ja kehittämisessä. Opetuksen kehittämisen resursointi on varmistettava.

Opetussuunnitelmatyö

- Tutkinto-opinnot koostuvat liian usein toisistaan irrallisista osista, jotka eivät tue kumuloituvaa oppimista eivätkä opiskelijoiden sitoutumista opintoihinsa. Opetussuunnitelmatyötä ja opettajien yhteistyötä on vahvistettava tiedekunnissa ja laitoksilla sekä seurattava opetussuunnitelman toteutusta, toimivuutta, kuormitavuutta ja tavoitteiden saavuttamista palautteen ja arvioinnin avulla.
- Opetussuunnitelmatyössä ja tutkintojen kehittämisessä on otettava huomioon eurooppalainen tutkintorakenteiden kehittämisprosessi.
- Opetusmenetelmien kehittämisessä tehdään ansiokasta työtä, mutta siinä on alakohtaisia eroja. Hyvät käytännöt eivät leviä. IT:n opetuskäyttö on ala- ja laitospuoleisesti vaihtelevaa. IT-valmiuksia on kaikilta osin parannettava.
- Tenttijärjestelmien nykymuodot kuluttavat tarpeettomasti opettajaresursseja. Tenttijärjestelmät on arvioitava oppimisen ja resurssien näkökulmista.
- Jatko-opintojen ohjaaminen on riittämätöntä. Ohjaajan ja jatko-opiskelijan velvollisuudet ja oikeudet suositellaan kirjattavaksi opintosuunnitelmaan liitettävällä sopimuksella. Laitosrajat ylittävää yhteisohjausta ei hyödynnetä riittävästi. Tutkijakoulujen ulkopuolella olevien opiskelijoiden tukemiseen ja tutkimusryhmien keskinäiseen yhteydenpitoon on kiinnitettävä enemmän huomiota.
- Ruotsin- ja englanninkielistä opetustarjontaa tulee lisätä.

Henkilöstön osaaminen ja jaksaminen

- Opettajien pedagogista koulutusta on tehostettava ja heidän hakeutumistaan pedagogiseen koulutukseen tuettava.
- Opetustoiminnan arvostusta ja opetusansioiden palkitsevuutta on parannettava.
- Määräaikaisten työsuhteiden ja viransijaisuuksien nykykäytännöt on arvioitava kriittisesti ja poistettava erityisesti nuorten tutkijoiden urakehityksen esteitä.
- Henkilökunnan jaksaminen on nykyresursoinnilla kyseenalaista.

Opiskelijakeskeisyys

- Opiskelijoiden ääni ei vielä kukaan kuulu tarpeeksi, vaikka se pitäisi ottaa huomioon opiskeluprosessin kaikilla osa-alueilla suunnittelusta arviointiin.
- Opintojen ja opinnäytteiden ohjaamisessa on puutteita. Oppimista tukevaa henkilökohtaista palautetta on lisättävä.
- Opiskelijakeskeisyyden soveltaminen käytäntöön on vasta alussa. Käsite on määriteltävä selkeästi, jotta se on johdonmukaisesti omaksuttavissa opetustyöhön.

6. Laadunvarmistus ja arviointi Helsingin yliopistossa

6.1. Arvioinnin tavoitteiden toteutuminen

Koulutuksen ja tutkintojen arviointi antoi kaikille tiedekunnille ja laitoksille mahdollisuuden saada kansainvälistä palautetta opetuksestaan. Laitoskohtainen tavoite toteutui vaihtelevasti, koska näkökulma ja tarkastelutaso oli pääasiassa koulutusaloittainen tai tiedekuntatasoinen, mutta kaikkien paneelien lausuntoja voidaan peilata myös laitostasolle. Paneelien haastatteluihin osallistui opettajia ja opiskelijoita joka laitokselta.

Arviointi oli monivaiheinen itsearviointiprosesseineen, paneelivierailuineen ja raportteineen. Rehelliset itsearvioinnit ja paneelien palautteet nostivat esiin opetuksen ja opintojen kehittämiskohteita, joihin reagoimalla parannetaan tutkintojen laatua. Vaikka prosessi on jatkotoimenpiteiden osalta vielä kesken, voidaan todeta, että käytännön toimenpiteisiin on tiedekunnissa jo ryhdytty. Alakohtaisista kehittämishankkeista käydään keskustelua mm. tiedekuntakohtaisissa kehittämisseminaareissa ja –päivissä, ja hankkeita on syntymässä. Paneeleilta saatua palautetta hyödynnetään valmisteilla olevassa yliopiston strategiassa vuosille 2004-2006 sekä uusittavassa opetuksen ja opintojen kehittämisohjelmassa.

Kattaessaan koko yliopiston on hanke epäilemättä kehittänyt arviointikulttuuria. Käytetty malli on tullut tutuksi kaikissa tiedekunnissa. Arviointijärjestelmien kehittämiseen paneelilta saatu palaute antaa kiistattoman signaalin. Hankkeessa oli kaikkiaan mukana suuri määrä yliopistoyhteisön jäseniä itsearvioinneissa, paneelien haastatteluissa, palautetilaisuuksissa sekä organisointi- ja koordinoitavissa. Tiedekunnat saivat vaikuttaa prosessiin sen kaikissa vaiheissa ja prosessi räätälöitiin kullekin koulutusalueelle soveltuvaksi. Tiedekuntien ja laitosten johto osallistui hankkeen

seen ja mm. paneelien palautetilaisuudet olivat dekaanijohtoisia. Opiskelijoiden ja Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan panos arviointikulttuurin leviämässä on ollut keskeistä. Ylioppilaskunta tarjosi koulutusta kaikille haastatteluihin osallistuville opiskelijoille. Prosessi antoi opiskelijoille näkökulmaa asioista, joihin heidän on syytä kiinnittää huomiota ja osallistua laadukkaamman koulutuksen saamiseksi. Mahdollisesti prosessi myös rohkaisi opiskelijoita entistä rehellisemmän palautteen antamiseen. Voidaan sanoa, että hankkeen myötä Helsingin yliopistoon syntyi suuri määrä arviointiosaamista, joka jää yliopistoyhteisöön laatujärjestelmien kehittämisen resurssiksi.

Avoimuus, julkisuus ja kansainvälisten asiantuntijoiden tekemät vertaisarvioinnit ovat tiedeyhteisön toimintatapoja, joilla tulosten luotettavuus varmistetaan. Arviointihanke on noudattanut näitä periaatteita. Voidaan myös sanoa, että hanke on osaltaan edistänyt Helsingin yliopiston kansainvälisyystavoitteita ja lisännyt asiantuntijavierailujen myötä yliopiston kansainvälistä tunnettavuutta.

6.2. Arvioinnin kehittäminen

Koulutuksen ja tutkintojen arviointihankkeelle asetettujen tavoitteiden voidaan katsoa suurimmalta osalta toteutuneen. Toteutettu arviointi oli kehittämistavoitteinen strateginen operaatio. Samanlaisen hankkeen toistamista on tarkasteltava kriittisesti. Kehittämissysäys on nyt annettu. Sen vaikutuksia on tietenkin seurattava, mutta jatkossa näkökulmaa voitaisiin terävöittää ja kohdentaa arviointi toisin.

Opetuksen kehittämisen ja laadun seuranta on osa opetustoiminnan johtamista. Toteutettua kevytrakenteisempi follow-up-arviointi voitaisiin suorittaa kolmen vuoden välein. Hankeluonteisuuden sijasta se tulisi kytkeä normaaliin toimintaan ja osaksi opetustoiminnan johtamista tiedekunnissa. Koulutusohjelmatasolla voisi olla hyödyllistä vertailla opetuksen sisältöjä ja toteutusta alan parhaisiin yksiköihin maailmalla.

Opintoasiaintoimikunta valmistelelee talven 2002-2003 aikana opetuksen laatukriteereitä arvioinnin tulosten ja kokemusten pohjalta. Niitä on tarkoitus soveltaa opetustoiminnan hyvän laadun palkitsemisessa, mutta ne ovat samalla väline itsearviointille ja arviointikulttuurin sisäistämiseksi normaalina toimintana.

Saatu selkeä viesti laadunvarmistuksen puutteista edellyttää, että Helsingin yliopistossa laatujärjestelmien kehittämiseen ryhdytään entistä määrätietoisemmin. Koulutuksen ja tutkintojen kehittävän kokonaisarvioinnin sijasta olisi perusteltua toteuttaa käytössä olevien laadunvarmistusjärjestelmien kansainvälinen arviointi kuuden vuoden kuluttua.

Kirjallisuus

Hyvärinen, K., Hämäläinen, K. & Pakkanen, P. 1996: *Quality management, quality assessment and decision-making processes in the University of Helsinki*. Evaluation projects of the University of Helsinki 3.

Helsingin yliopiston opetuksen ja opintojen kehittämisohjelma 2001–2003 / Programme for development of teaching and studies at the University of Helsinki 2001–2003.

Jäppinen, Sanna 2002: *He tulivat, näkivät – ja arvioivat*. Yliopistolainen 3/2002, s. 4–5. Helsingin yliopiston henkilöstölehti.

Lindfors, Bettina (toim.) 2001: *Education and Degree System of the University of Helsinki*. Evaluation of the Quality of Education and the Degree Programmes 2001 – 2002. Helsinki University Printing House.

Timgren, Henrikki 2002: *Kohteliaasti varpaille astuen. Arviointiryhmät katsastavat Helsingin yliopiston laitoksia*. Ylioppilaslehti 7/2002.

Helsingin yliopiston Koulutuksen ja tutkintojen arviointi 2001–2002

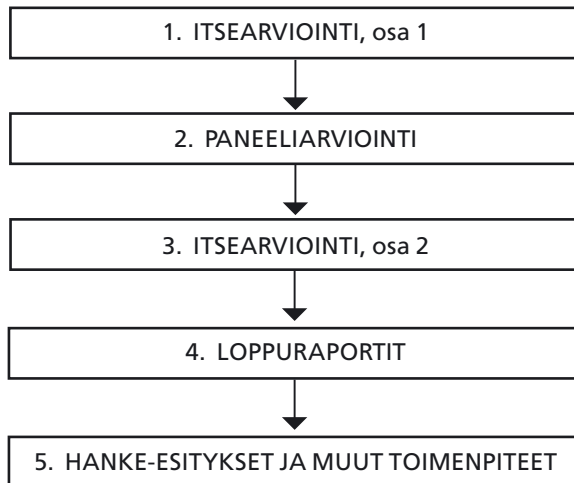

ITSEARVIOINNIN KÄSIKIRJA

ITSEARVIOINNIN KÄSIKIRJA

Helsingin yliopiston koulutustarjonta on laaja. Arvioinnin ohjeet tässä käsikirjassa on tehty kaikkien alojen arviointia varten, joten niitä tulee soveltaa kullekin koulutusosalalle sopivalla tavalla. Kunkin tiedekunnan tai laitoksen opettajat, opiskelijat tai muu henkilökunta voivat kääntyä arviointitoimiston* puoleen kaikissa näiden ohjeiden soveltamiseen tai tietylle alalle räätälöimiseen liittyvissä kysymyksissä. Myös lisätietoa arviointiprojektin taustasta, arvioinnin kulusta ja seurauksista ym. on saatavilla sieltä. Arviointiprojektin aikataulu on esitetty liitteessä 1.

Koulutuksen ja tutkintojen arvioinnissa on viisi vaihetta:

Koska arvioinnin tavoitteena on opetuksen, opiskelun ja tutkintojen kehittäminen, tulee arvioitavia teemoja painottaa itsearvioinnissa sen mukaan, mikä kullakin alalla on tarkoituksenmukaista ja merkityksellistä oman alan kehittämisen kannalta.

*Arviointitoimisto

Arviointiprojektin etenemisestä huolehtii kolmihenkinen arviointitiimi. Se vastaa keskitetystä aineiston keruusta ja tarvittavan materiaalin tuottamisesta, kielentarkistuksesta tai kääntämisestä, tiedekuntien itsearviointien ohjeista ja muusta tuesta, arviointipaneelien ja -vierailujen organisoinnista, tulosten kokoamisesta ja analysoinnista koko hankkeen loppuraporttia varten sekä tiedotuksesta. Tiimi työskentelee opintojen kehittämissyksikössä ja siihen kuuluvat arvioinnin asiantuntija, dos. Ossi Tuomi (191 24028, 040-848 5526, ossi.tuomi@helsinki.fi), projektipäällikkö Päivi Pakkanen (191 22247, paivi.pakkanen@helsinki.fi) ja projektisuunnittelija Bettina Lindfors (191 24986, bettina.lindfors@helsinki.fi). Posti- ja käyntiosoite: PL 3 (Yliopistonkatu 2 E), 00014 Helsingin yliopisto.

Yhteensä viisitoista vierailevaa paneelia arvioi, miten kullakin koulutusallalla tutkintojen tavoitteet ja valitut arvot toteutuvat käytännössä sekä mitkä ovat alan keskeisimmät kehittämishaasteet. Paneelit kiinnittävät huomiota siihen, miten johdonmukaisesti käytännön opetus- ja opiskelutyö sekä oppimisen arviointimenetelmät tukevat ja toteuttavat julkilausuttuja tavoitteita ja arvoja.

Arvioinnin tavoitteena ei ole vertailla eri aloja keskenään, vaan saada aineksia toiminnan kehittämiseen. Tarkoitus on kuvata mahdollisimman avoimesti ja totuudenmukaisesti opetuksen ja opiskelun vahvuuksia ja ongelmia. Vain rehellisen itsearviointiosuuden perusteella voi paneeliarviointi tuottaa hyödyllistä palautetta. Löytyneiden kehittämiskohteiden tai puutteiden pohjalta suunniteltuja hankkeita tuetaan hankerahoituksella vuosina 2004–2006. Arvioinnin perusteella jaettava hankerahaa ei voi hakea, jollei mitään kehittämiskohteita ole tunnistettu ja analysoitu arvioinnin aikana.

1. KOULUTUSALARYHMÄN ARVIOINTI

Tämän käsikirjan liitteenä 2 on konsistorin päättämien koulutusalaryhmien luettelo. Osa ryhmistä on samoja kuin kokonainen tiedekunta. Lähes kaikki ryhmät ovat hyvin monitieteisiä. Jaottelu perustuu sekä tiedekuntajakoon että tutkintoasetuksiin. Liitteestä voi tarkistaa, mihin ryhmään kukin laitos tai oppiaine kuuluu. Tutkinto-opetusta antavat erillislaitokset ovat myös mukana arvioinnissa.

Koulutusalaryhmien itsearviointien lähtökohdaksi on valittu korkeakoulujen arviointineuvoston käyttämät laadukkaan koulutuksen yksiköiden valintakriteerit. Neuvosto pyytää kuvaamaan ja arvioimaan neljää koulutuksen osa-aluetta, jotka ovat: 1) koulutuksen suunnittelu, tavoitteet ja sisällöt, 2) koulutuksen toteutus, 3) koulutuksen arviointi ja kehittäminen sekä 4) koulutuksen tulevaisuudennäkymät ja kehittämissuunnitelmat. Arviointineuvoston kriteerejä on täydennetty ja muokattu Helsingin yliopiston arviointihanketta varten. Neuvoston arviointiperusteissa korostetaan konkreettisia näyttöjä ja jo toteutettuja toimenpiteitä.

Teologinen, oikeustieteellinen, lääketieteellinen, ja eläinlääketieteellinen tiedekunta arvioidaan kukin yhtenä kokonaisuutena. Näissä on tiedekuntatasolla koordinoitu koulutus, jossa useimmiten opiskelijat aloittavat ja etenevät melko pitkälle yhtenäisenä ryhmänä. Muissa tiedekunnissa tutkinto rakentuu alusta alkaen pääaineiden tai koulutusohjelmien varaan, joten niiden osalta arviointi toteutetaan useampana ryhmänä (humanistinen ja matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta) ja/tai kaksivaiheisena. Esimerkiksi valtiotieteellinen ja maatalous-metsätieteellinen tiedekunta ovat kumpikin yksi koulutusalaryhmä, mutta arviointipaneelin vierailua pohjustavaa yhteistä itsearviointiraporttia lähdetään työstämään useampaan alaryhmään jakautuneena. Paneelin kokoonpano ja vierailuohjelma organisoidaan niin, että erilaiset alaryhmät ja niiden erityispiirteet otetaan huomioon.

Aineenopettajakoulutusta arvioidaan sekä kunkin aineenopettajakoulutusta antavan alan yhteydessä että omana ryhmänään. Niinpä koulutuslaryhmän itsearvioinnissa voidaan aineenopettajakoulutusta käsiteltäessä siirtää sopivaksi katsottu osa kysymyksistä eri aloja edustavalle aineenopettajakoulutuksen itsearviointiryhmälle. Aineenopettajakoulutuksen arvioinnin aikataulu organisoidaan niin, että sen yhteydessä on mahdollista koota eri yhteistyötahojen aineistoja arvioinnin aineiksi.

1.1. Itsearvioinnin käynnistäminen ja raportti paneelille

- Arvioinnin toteutusta varten kutakin koulutuslaryhmää pyydetään nimeämään *ryhmä*, jossa on mukana opettajia, useita opiskelijoita ja tarvittaessa muuta henkilökuntaa. Joissain tiedekunnissa saattaa jo olla olemassa ryhmä, jolle tehtävä voidaan antaa.
- Kustakin koulutuslaryhmästä tai tiedekunnasta pyydetään nimeämään *yhdyshenkilö* tai *koordinaattori*, niin että vuoropuhelu ja tiedonkulku sujuu arvioinnin ohjausryhmän ja arviointitoimiston työntekijöiden sekä eri alojen arviointiryhmien kesken.
- On erityisen tärkeää, että huolehditaan erilaisten opiskelijoiden, myös jatko-opiskelijoiden ja ulkomaalaisten opiskelijoiden, mukana olosta arvioinnin kaikissa vaiheissa.

Ensimmäisen itsearvioinnin lopputuloksena kootaan *koulutusalan itsearviointiraportti*. Se on tilanneanalyysi ja yhteenveto seuraavaa arvioinnin vaihetta, paneeliarviointia, varten. Tämän aineiston perusteella paneelin jäsenet valmistautuvat vierailuunsa. Itsearviointiraporttien laajuus on rajoitettu tiettyihin sivumääriin. Arviointiryhmiä pyydetään toimittamaan raportit niin, että tekstikoko pysyy luettavana kun raportti tulostetaan annetulle sivumäärälle. Luettava tekstikoko on esimerkiksi vähintään tämän käsikirjan asetusten mukainen (times new roman, fonttikoko 11). Raportit toimitetaan arviointitoimistoon joko 31.5.2001 tai 31.10.2001 mennessä liitteessä 1 olevan aikataulun mukaisesti.

- A) Seuraavien koulutuslaryhmien itsearviointiraporttien laajuus on enintään 20 sivua. Tämän lisäksi toimitetaan pyydetty liitteet (eivät sisälly raportin 20 sivuun).
- teologia
 - oikeustiede
 - lääketiede ja hammaslääketiede
 - eläinlääketiede
 - farmasia
 - logopedia, psykologia ja kognitiotiede
 - aineenopettajakoulutus
 - kieli- ja kommunikaatio-opinnot
- B) Seuraavat koulutuslaryhmät kokoavat vierailevalle paneelille raportin, jossa on alakohtaisen harkinnan mukainen yhteinen osa sekä alaryhmien itsearviointiosuudet sopivasti tiivistettyinä. Näiden yhteinen laajuus on korkeintaan 30 sivua. Tämän lisäksi toimitetaan pyydetty liitteet (eivät sisälly raportin 30 sivuun).
matematiikka, fysikaaliset tieteet, kemia ja tietojenkäsittelytiede
biotieteet, geologia, maantiede ja ympäristöekologia

maatalous- ja metsätieteet yhteiskuntatieteet
filosofia, historia, kulttuurien ja taiteiden tutkimus sekä aluetieteet
kielitieteet
opettajankoulutus ja kasvatustieteet

Itsearviointiraportin tulee sisältää seuraavat ainekset:

1. Itsearvioinnin käsikirjan kohdissa 2.1.–2.4. lueteltujen aiheiden kuvaus ja analyysi. Tässä osuudessa painotetaan alan koulutuksen kannalta tärkeitä ja haasteellisia kysymyksiä.
2. Edellisen perusteella ajankohtaisten teemojen tai erityishaasteiden esittely.
3. Kuvaus siitä, miten raportti on syntynyt sekä ketkä olivat mukana itsearvioinnissa.
4. Sivun tiivistelmä alan vahvuuksista, kehittämishaasteista, uhista ja mahdollisuuksista.
5. Liitteet, jotka ovat:
 - Opiskelijajärjestön erillinen lausunto opetuksen ja opiskelun tilanteesta alalla (tiedekunta- tai ainejärjestön, tarvittaessa usean järjestön).
 - Luettelo oppinnäytetöistä (gradut ja väitöskirjat: otsikko ja arvosana), joihin voi tutustua englannin kielellä, ruotsin kielellä tai muulla paneelin hallitsemalla kielellä. Jos tällaisia graduja ei ole riittävästi saatavilla, voidaan koota valikoima suomenkielisiä graduja, joiden tiivistelmät käännetään englanniksi.
 - Tiedekuntatason lyhyt yhteenveto, joka sisältää erityisesti itsearvioinnin käsikirjan kohdissa 2.1. ja 2.3. mainittuja asioita sekä esim. opetuksen ja opintojen tukipalveluihin ja yhteistyöhön yli oppiaine-, laitos-, tiedekunta- ja yliopistorajojen liittyviä asioita. (HUOM! Tämä on erillinen liite vain silloin, kun on kyse koulutusalaryhmästä, joka ei ole sama kuin tiedekunta. Liite voi olla yhteinen kaikilla saman tiedekunnan koulutusalaryhmillä.)

1.2. Paneelivierailu ja -arviointi

Paneeliarvioinnin kieli on englanti. Koulutusalaryhmien itsearviointi tapahtuu laitoksen tai tiedekunnan valitsemalla kielellä, mutta paneelivierailua varten on valmistauduttava esittämään asiat englannin kielellä. On suositeltavaa, että tämä otetaan huomioon, kun arviointia varten kootaan ryhmiä ja nimetään koordinaattoreita. Erinomaista on, jos itsearviointiraportti ja sen liitteet voidaan alun perin laatia englanninkielisinä. Jos tämä ei ole mahdollista, raportti ja sen liitteet käännetään englannin kielelle arviointitoimiston avustamana. Itsearviointiaineiston lisäksi paneelilla on käytettävissään keskitetysti koottua englanninkielistä tausta-aineistoa mm. suomalaisesta koulutusjärjestelmästä, yliopiston tutkintojärjestelmästä sekä tilastotietoja.

Arviointipaneeleissa on 4–8 jäsentä. Ulkomaalaiset jäsenet kutsutaan hyvistä eurooppalaisista yliopistoista. Heidän tulee olla kokeneita koulutuksen arvioijia. Arviointipaneeleja ei koota ensisijaisesti siten, että jokainen oppiaine tulee edustetuksi. Tärkeämpää on, että eri aloja edustavat arvioijat ovat koulutuksen laatuun perehtyneitä ja oman alansa pedagogiikan asiantuntijoita. Kussakin paneelissa on myös yksi tai kaksi kotimaista jäsentä. Tiedekuntia ja laitoksia pyydetään esittämään päteviksi katsomiaan jäseniä oman koulutusalan paneeliin huhtikuun 2001 loppuun mennessä.

1.3. Palautteen analyysi ja itsearvioinnin jatko

Kunkin koulutuslaryhmän tehtävänä on jatkaa itsearviointia paneelivierailun tuottaman palautteen pohjalta. Paneeliarvioinnin esiinnostamia kysymyksiä ja suosituksia voidaan kommentoida ja johtopäätelmiä voidaan arvioida mahdollisten lisätietojen ja uudelleenarvioinnin valossa. Tässä itsearvioinnin viimeisessä vaiheessa voidaan jo hahmotella kehittämishankkeita tai nostaa esiin opetuksen ja opintojen kehittämisen esteitä.

1.4. Loppuraportti

Kunkin koulutusalan arvioinnin yhteenveto ja johtopäätelmät kootaan loppuraporttiin. Näiden loppuraporttien pohjalta laaditaan myös kaikki Helsingin yliopiston koulutusalat kattava loppuraportti. Koulutusalan arviointiryhmä ja koordinaattori vastaavat siitä, että alan oma näkemys arvioinnin tuloksista ja annetuista suosituksista kirjautuvat loppuraportteihin. Loppuraporttien toimittamisesta ja julkistamisesta vastaa arviointitoimisto.

2. ITSEARVIOINNIN TEEMAT

2.1. Koulutuksen suunnittelu, tavoitteet ja sisällöt

A. Kuvatkaa tiedekunnan (tai koulutusalojen) koulutustehtävä sekä alempien ja ylempien perus- ja jatkotutkintojen tavoitteet.

Miten niissä on otettu huomioon yliopiston asettamat koulutuksen tavoitteet? (Helsingin yliopiston opetuksen ja opintojen kehittämissuunnitelmat 1998- 2000 ja 2001-2003)

Miten tai missä tiedekunnan omat tavoitteet on dokumentoitu?

Millainen työn- ja vastuunjako on tiedekunnan ja laitosten välillä koulutustehtävän toteutuksessa?

B. Arvioikaa seuraavia asioita:

- Miten asettamanne tavoitteet näkyvät tutkinnon rakenteessa?
- Miten tutkintovaatimuksissa tai opetussuunnitelmassa on otettu huomioon
 - oman alan ydinosaamisen karttuminen opintojen aikana,
 - HY:n opetuksen ja opintojen kehittämissuunnitelmassa määritellyt akateemisen asiantuntijan yleiset taidot?
- Mikä on alempien perustutkintojen asema ja merkitys alan koulutuksessa?
- Millaiset tavoitteet on sivuaineopetuksen tarjonnassa ja järjestämisessä?
- Opetuksen suunnittelun käytännöt: Miten tutkintovaatimukset ja opetussuunnitelma tehdään? Onko käytäntö toimiva?

2.2. Koulutuksen toteutus

Kuvatkaa ja arvioikaa seuraavia asioita:

- Opetus- ja opiskelukulttuuri: Miten toteutetaan yliopiston strategioissa mainittua opiskelijakeskeisyyttä? Miten opetus- ja opiskelukulttuuri tukee asetettujen tavoitteiden saavuttamista?
 - Opetusmuodot ja -menetelmät sekä oppimisen ohjaus
 - Oppimisen arviointi (tentit, tehtävät, harjoitukset, esseet, portfolioit jne. sekä niiden suoritusmahdollisuudet)
 - Tuutoritoiminta ja opintoneuvonta
 - Opiskelijan ja opettajan välinen vuorovaikutus sekä yhteistyö
 - Opettajien yhteistyö opetuksen järjestämisessä ja toteutuksessa
 - Opintoviikkomitoitus: onko opiskelijoiden työmäärissä suhteessa tavoitteisiin ja vaatimustasoon ongelmia?
 - Kansainvälisyys: miten ulkomaalaiset vaihto- tai tutkinto-opiskelijat integroituvat toimintaan? Miten ulkomailla suoritettujen opintojen hyväksilukeminen onnistuu?
 - Pedagoginen perusta/näkemykset sekä niihin liittyvät innovaatiot ja kehittämissankkeet
- Opetus- ja oppimisympäristö:
 - Oppimateriaalit ja opetusvälineet
 - Opetuskielet: Miten kaksikielisyys toteutuu? Onko vieraskielistä opetustarjontaa?
 - Opetusteknologian hyödyntäminen ja uusien sovellusten kehittäminen
 - Opetus- ja opiskelukaudet lukuvuoden aikana: Miten opetus ja opiskelumahdollisuudet jakautuvat viikon eri päiville ja lukukausille? Millaiset mahdollisuudet on opiskella kesällä?
 - Tilat, laitteet, ohjelmat, tukipalvelut, kirjastot, virkistys jne. Miten otetaan huomioon erityisryhmät?
- Opintojen eteneminen:
 - Onko opintojen keskeyttäminen tai viivästyminen ongelma? Mitä taustatekijöitä tähän liittyy? Mitkä ovat ongelmakohdat ja miten niihin on puututtu? Onko erityisiä ongelmaryhmiä?
- Opetus- ja oppimisyhteisön/tiedeyhteisön arvot, laatu ja ilmapiiri
 - Henkilökunnan osaaminen ja taidot sekä niiden ylläpito:
 - Opetushenkilökunnan pedagogisten taitojen nykytila ja kehittäminen sekä tieteellinen pätevyys
 - Henkilökunnan rekrytointi: Millaista osaamista arvostetaan? Miten arvioidaan osaaminen?
 - Henkilökunnan jaksaminen, viihtyvyys ja sitoutuminen
 - Opiskelijoiden sitoutuminen ja viihtyvyys: Opiskelijoiden näkemys asemastaan laitosyhteisöissä ja yliopistossa.
 - Miten yliopiston strategiassaan esittämät arvot ja tiedekunnan arvot toteutuvat?

- Peruskoulutuksen yhteys tieteelliseen tutkimukseen: Miten toteutetaan käytännössä? Miten tässä onnistutaan?
- Tiedekunnan sisäinen, kotimainen ja kansainvälinen yhteistyö koulutuksessa ja opiskelussa
 - Millaista oppiaineiden välistä yhteistyötä tehdään yli laitos/tiedekunta/yliopistorajojen? Mitkä ovat hyödyt, mitkä esteet?
- Sivuaineopetuksen ja -opiskelun toteutus (omat opiskelijat muualla ja ulkopuolelta tulevat): kysyntä ja miten siihen kyetään vastaamaan?
- Harjoittelu ja muut koulutuksen työelämäkytkennät (neuvottelukunnat, vierailvat opettajat, alumnit...)
- Jatko-opiskelu
 - Tutkijakoulut ja muu jatko-opintojen ohjauksen ja opetuksen organisointi
 - Jatko-opintoihin ”rekrytoituminen”, erilaiset vaihtoehdot jatkokoulutuksessa
 - Ohjaus- ja seminaarikäytännöt
 - Väitöskirjojen tekijöille annetut ohjeet sekä töiden arvioijien käyttämät kriteeristöt/ arviointiperusteet ja arvosteluasteikot. Onko arvosteluasteikko tarkoituksenmukainen ja toimiva?
 - Jatko-opiskelijoiden näkemys tilanteesta?
- Määrälliset tulokset: opintojen eteneminen, valmistuminen ym. - tilastotietojen kommentointi
- Oppimistulokset: valikoima opinnäytetöitä, joihin voi tutustua englannin kielellä, ruotsin kielellä tai muulla paneelin hallitsemalla kielellä (itsearviointiraportin liitteenä gradujen ja väitöskirjojen luettelo, jossa töiden otsikko ja arvosana)
 - Gradujen ja muiden kirjallisten töiden tekijöille annetut ohjeet sekä töiden arvioijien käyttämät kriteeristöt/arviointiperusteet ja arvosteluasteikot. Onko näitä opiskelijoiden saatavilla? Ovatko arvosteluasteikot tarkoituksenmukaisia ja toimivia?

2.3. Koulutuksen arviointi ja kehittäminen

Kuvatkaa ja arvioikaa seuraavia asioita:

- Palautejärjestelmät tai muut vastaavat käytännöt
 - Opiskelijapalaute ja opiskelijoiden arviot
 - Palaute valmistuneilta, työnantajilta ja muilta sidosryhmiltä. Kootaanko näitä?
- Arvioinnit ja akkreditoinnit. Onko toteutettu viimeisten kolmen vuoden aikana? Mihin toimenpiteisiin ovat johtaneet?
- Opiskelijoiden näkemys palautejärjestelmän toimivuudesta
- Koulutuksesta saadut tunnustukset ja palkinnot
- Palaute- ja arviointitiedon hyväksikäyttö

- Opetussuunnitelman kehittämiskäytännöt ja hankkeet
- Koulutustarjonnan määrän, laadun ja koulutustarpeen suhteet
- Suunnitelmat palaute- ja laatu järjestelmän kehittämiseksi
- Millaisia laajempia kehittämishankkeita on ollut tai meneillään ja millaisia tuloksia niistä on saatu?

2.4. Koulutuksen tulevaisuudennäkymät ja kehittämissuunnitelmat

2.5. Tiivistelmä

- Yhden sivun tiivistelmä ylläolevista kohdista, joka sisältää koulutusalan sisäiset/toimintaympäristön
 - vahvuudet
 - kehittämishaasteet
 - uhat
 - mahdollisuudet

ARVIOINNIN AIKATAULU

• Arvioinnin suunnittelu	<i>syksy 2000</i>
• Konsistorin päätös peruslinjoista ja koulutusala-ryhmistä	<i>28.2.2001</i>
• Itsearvioinnin ohjeiden valmistelu	<i>helmikuu 2001</i>
• <i>Keskitetty materiaalin ja tilastotietojen keruu</i>	<i>tammihuhtikuu 2001</i>
• Itsearviointit	
– I ryhmä	<i>maalis-toukokuu 2001</i>
– II ryhmä	<i>maalis-lokakuu 2001</i>
• Itsearviointiraporttien kielentark./kääntäminen	<i>kesä-marraskuu 2001</i>
• Paneelien kokoonpanojen valmistelu	<i>maalis-kesäkuu 2001</i>
• Paneelien vierailut ja raportit	
– I ryhmä	<i>loka-joulukuu 2001</i>
– II ryhmä	<i>tammimaalis 2002</i>
• Aineistojen analyysit ja itsearvioinnin jatko	<i>kevät 2002</i>
• Loppuraportointi valmis	<i>elokuu 2002</i>
-

I ryhmä:

Oikeustiede
Lääketiede ja hammaslääketiede
Eläinlääketiede
Farmasia

II ryhmä:

Teologia
Matematiikka, fysikaaliset tieteet, kemia ja tietojenkäsittelytiede
Biotieteet, geologia, maantiede ja ympäristöekologia
Maatalous- ja metsätieteet
Yhteiskuntatieteet
Filosofia, historia, kulttuurien ja taiteiden tutkimus sekä aluetieteet
Kielitieteet
Logopedia, psykologia ja kognitiotiede
Opettajankoulutus ja kasvatustieteet
Aineenopettajakoulutus
Kieli- ja kommunikaatio-opinnot

KOULUTUSALARYHMÄT (+ laitokset)

1. Teologia

Laitokset: kaikki tiedekunnan laitokset (uskontotiede teologian alan tutkintojen osana)

2. Oikeustiede

Laitokset: kaikki tiedekunnan laitokset

3. Lääketiede ja hammaslääketiede

Laitokset: kaikki tiedekunnan laitokset

4. Eläinlääketiede

Laitokset: kaikki tiedekunnan laitokset

5. Matematiikka, fysikaaliset tieteet, kemia ja tietojenkäsittelytiede

Laitokset: fysiikan laitos, geofysiikan laitos, kemian laitos, matematiikan laitos, meteorologian laitos, tietojenkäsittelytieteen laitos, tähtitieteen laitos

6. Biotieteet, geologia, maantiede ja ympäristöekologia

Laitokset: biotieteiden laitos, ekologian ja systematiikan laitos, geologian laitos, maantieteen laitos, ympäristöekologian laitos

7. Farmasia

Laitokset: farmasian laitos

8. Maatalous- ja metsätieteet

Laitokset: elintarviketeknologian laitos, kotieläintieteen laitos, limnologian ja ympäristönsuojelun laitos, maa- ja kotitalousteknologian laitos, metsäekologian laitos, metsäekonomian laitos, metsävarojen käytön laitos, soveltavan biologian laitos, soveltavan kemian ja mikrobiologian laitos, taloustieteen laitos

9. Yhteiskuntatieteet

Laitokset: kansantaloustieteen laitos, kehitysmaatutkimuksen laitos, käytännöllisen filosofian laitos, sosiaalipolitiikan laitos, sosiaalipsykologian laitos, sosiologian laitos, svenska social- och kommunalhögskolan, tilastotieteen laitos, viestinnän laitos, yhteiskuntahistorian laitos, yleisen valtio-opin laitos

10. Filosofia, historia, kulttuurien ja taiteiden tutkimus sekä aluetieteet

Laitokset: Aleksanteri-instituutti, filosofian laitos, historian laitos, Kristiina-instituutti, kulttuurien tutkimuksen laitos, Nordica (nordisk litteratur), Renvall-instituutti, taiteiden tutkimuksen laitos, uskontotieteen laitos (uskontotiede humanistisen alan tutkintojen osana)

11. Kielitieteet

Laitokset: Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitos, englannin kielen laitos, fonetiikan laitos (fonetiikka), klassillisen filologian laitos, käännöstieteen laitos, Nordica, romaanisten kielten laitos, saksalainen laitos, slavistiikan ja baltologian laitos, suomalais-ugrilainen laitos, suomen kielen laitos, yleisen kielitieteen laitos

12. Logopedia, psykologia ja kognitiotiede

Laitokset: filosofian laitos (kognitiotiede), fonetiikan laitos (logopedia), psykologian laitos

13. Opettajankoulutus ja kasvatustieteet

Laitokset: opettajankoulutuslaitos, kasvatustieteen laitos, kotitalous- ja käsityötieteiden laitos, harjoittelukoulut

MUUT ARVIOITAVAT TOIMINNAT

14. Aineenopettajan koulutus

Laitokset: opettajankoulutuslaitos, harjoittelukoulut, laitokset, joilla on aineenopettajan koulutuslinja tai vastaavaa opetusta

15. Kieli- ja kommunikaatio-opinnot

Laitokset: kielikeskus, Nordica, suomen kielen laitos, tiedekuntien oma äidinkielen opetus

16. Opetuksen ja opiskelun tukipalvelut

ARVIOINTIPANEELIT

– kokoonpanot ja vierailuajat –

1. Teologia

21.–24.1.2002

Prof. Tage Kurtén, Åbo Akademi
Prof. Sven-Åke Selander, Lund University
Prof. Turid Karlsen Seim, University of Oslo
Prof. Michael Pye, Philipps-Universität Marburg
Prof. Kari E. Nurmi, University of Lapland

2. Oikeustiede

29.10 –1.11.2001

Prof. Maarit Jänterä-Jareborg, Uppsala University
Prof. Madeleine Leijonhufvud, The Swedish Research Council
Prof. Aleksander Peczenik, Lund University
Dr. Peter Bouhuijs, University of Maastricht

3. Lääketiede ja hammaslääketiede

12.–15.11.2001

Prof. Amos Pasternack, University of Tampere
Assist.prof. Geesje Blok, University of Maastricht
Prof. Robert M. H. Schaub, University of Groningen

4. Eläinlääketiede

26.–28.11.2001

Prof. Richard Halliwell, University of Edinburgh
Dr. Maija Hatakka, National Food Agency, Finland
Prof. Heriberto Rodriguez-Martinez, Swedish University of Agricultural Sciences
Prof. George Brown, University of Nottingham

5. Matematiikka, fysikaaliset tieteet, kemia ja tietojenkäsittelytiede

18.–22.3.2002

Prof. Malcolm Cooper, University of Warwick
Prof. Gunnar Tibell, Uppsala University
Prof. David Waddington, University of York
Dr. A. D. Ashmore, Royal Society of Chemistry, UK
Dr. Kari Hag, University of Technology of Norway
Prof. Kari-Jouko Räihä, University of Tampere

6. Biotieteet, geologia, maantiede ja ympäristöekologia
18.–22.2.2002

Prof. W.P.M. Hoekstra, Utrecht University
Prof. Jacobus J. Boomsma, University of Copenhagen
Prof. Mick Healey, University of Gloucestershire
Prof. Matti Järvilehto, University of Oulu
Prof. Krister Sundblad, University of Turku

7. Farmasia
3.–5.12.2001

Prof. Lars Bohlin, Uppsala University
Prof. Brenda Costall, University of Bradford
Dr. pharm. Birthe Jensen, The Royal Danish School of Pharmacy
Prof. Arto Urtti, University of Kuopio

8. Maatalous- ja metsätieteet
25.2.–1.3.2002

Dr. Bengt Ekman, Swedish University of Agricultural Sciences
Dr. Faye Benedict, Agricultural University of Norway
Prof. Hans R. Heinimann, ETH-Zentrum, Zurich
Dr. Rosa Pawsey, South Bank University
Prof. Pirjo Stähle, Lappeenranta University of Technology
Prof. Anders Lunnan, Agricultural University of Norway

9. Yhteiskuntatieteet
4.–8.3.2002

Prof. Lennart Hjalmarsson, Göteborg University
Prof. Alan Warde, The University of Manchester
Prof. Nicholas Emler, University of Oxford
Prof. Susan Starkings, South Bank University
Prof. Michael J.F. Goldsmith, University of Salford
Prof. Juha Räikkä, University of Turku
Prof. Håkan Hvitfelt, Stockholm University
Prof. Matti Parjanen, University of Tampere

10. Filosofia, historia, kulttuurien ja taiteiden tutkimus sekä aluetieteet
21.–25.1.2002

Prof. Stephen Bann, University of Bristol
Prof. Rosi Braidotti, University of Utrecht
Prof. Katarina Eskola, University of Jyväskylä
Prof. Edgar Hösch, Ludwig-Maximilians University München
Prof. Krister Segerberg, Uppsala University
Prof. Anna Czekanowska, University of Warsaw
Prof. Ülo Valk, University of Tartu
Prof. Marjatta Hietala, University of Tampere

11. Kielitieteet

25.2.–1.3.2002

Prof. Erik Egeberg, University of Tromsø
Prof. Matti Leiwo, University of Jyväskylä
Prof. Even Hovdhaugen, University of Oslo
Prof. Kerstin Jonasson, Uppsala University
Prof. Wolfgang Kühlwein, University of Trier
Prof. Johannes Wagner, University of Southern Denmark
Prof. H. Ekkehard Wolff, University of Leipzig
Prof. George Brown, University of Nottingham

12. Logopedia, psykologia ja kognitiotiede

22.–24.4.2002

Prof. Pekka Niemi, University of Turku
Prof. Noel Entwistle, University of Edinburgh
Prof. Johannes Engelkamp, Saarland University, Saarbruecken
Prof. Ruth Lesser, Newcastle University

13. Opettajankoulutus ja kasvatustieteet

11.–14.3.2002

Prof. Leena Syrjälä, University of Oulu
Prof. Henning Johansson, Jönköping University
Prof. Karen Evans, University of London
Prof. Erik De Corte, K.U. Leuven
Prof. Herbert Altrichter, Johannes Kepler University Linz

14. Aineenopettajan koulutus

3.–5.4.2002

Prof. Peter Lindqvist, Norwegian University of Science and Technology
Dr. Anu Yanar, Helsinki University of Technology
Dr. Bengt Ekman, Swedish University of Agricultural Sciences

15. Kieli- ja kommunikaatio-opinnot

9.–11.4.2002

Prof. David Little, Trinity College, Dublin
Prof. Leena Laurinen, University of Jyväskylä
Prof. Birute Klaas, University of Tartu

*Evaluation of the Quality of Education
and the Degree Programmes of
the University of Helsinki*

Guidelines for writing the final panel reports

The panels will receive the agenda of the site visits well in advance. At the beginning of the visit, time will be reserved for organising and planning the distribution of labour and working methods. Each panel will elect a chair, and if necessary, a secretary from among its members. At the end of each day, the panels will have a chance to convene among themselves to discuss and write down their observations.

The services of the Evaluation Office (e.g. information, facilities, extra materials or revisions of the site visit programmes, if requested by the panels) will be available to the panel members throughout the visit to assist the panels in carrying out their expert assignment.

The panels will draw up their final reports (8–15 pages) during the site visit. The afternoon of the last day has been programmed for the completion of the reports.

The panels are asked to consider their observations in the light of the document entitled “Programme for the Development of Teaching and Studies at the University of Helsinki” that they have received earlier.

The final report should comprise the panel’s views on the following topics, with consideration for both undergraduate and postgraduate studies:

■ **The strengths and areas in need of further development in the teaching and degrees offered by the faculty**

- a) What are the strengths of the faculty?
- b) What are the areas in need of further development? On which aspects should the development work focus?

■ **The strengths and areas in need of further development at departments or fields of education**

- a) What are the strengths?
- b) What are the areas in need of further development? On which aspects should the development work focus?

■ **Relationship between teaching and research**

- How coherently and on what grounds is the teaching based on research in the field?
- How is the research conducted at the department manifested in the teaching?
- How well are students introduced to and integrated into the research activities of the department?
- Do the facilities support the integration of students into the research activities?

■ **Learning atmosphere**

- Is the teaching and learning atmosphere motivating and interactive? Strengths and weaknesses?

■ **Study guidance and support services**

- What kind of an impression does the panel have of the quality and availability of study guidance and support services (e.g. libraries, equipment, advising, IT services)?

■ **Student-centred approach**

- How well has the objective of moving from a teacher-centred approach to a student-centred one been reached?

■ **Teaching methods**

- a) Are the current teaching methods appropriate from the point of view of learning? Strengths and weaknesses?
- b) Is the use of information technology in teaching in accordance with current practices and does it promote study progress? Development needs?

■ **Learning results**

- What is the panel's impression of learning results on the basis of theses and student interviews etc.
- a) at the undergraduate level?
- b) at the postgraduate level?

■ **Flexibility and quality assurance**

- a) From the point of view of students, is the degree programme system flexible and coherent, or does it impose obstacles for study progress?
- b) What is the panel's impression of the standard and functionality of the quality assurance system in view of planning, development and related feedback systems?

■ **International activities**

- How are the principles of openness to international activities realised
- a) at the undergraduate level?
- b) at the postgraduate level?

■ **Bilingualism**

How well is the principle of bilingualism (Finnish & Swedish) followed in teaching and how are the opportunities offered by bilingualism taken advantage of?

■ **European standards**

From the point of view of implementation and requirements, how does the education evaluated by the panel compare with European standards?

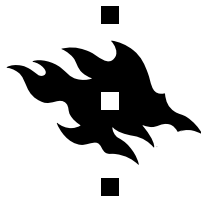
■ **Objectives and reaching the objectives**

a) Is the degree programme system in the field of education under evaluation relevant from the point of view of the teaching objectives and strategic goals of the University of Helsinki?

b) Are the set objectives and values relevant?

■ **Other observations**

Would the panel like to raise any other questions that have emerged during the evaluation?

HELSINGIN YLIOPISTO

ISBN 952-10-0895-4
Helsinki 2003
Yliopistopaino